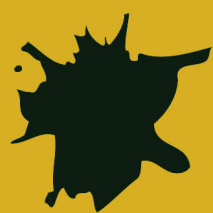

Tillfälligt uppbrott – unga berättar

Om att rymma eller kastas ut hemifrån

Rädda Barnen

Save the Children Sweden

*Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter.
Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer –
i Sverige och i världen.*

© 2011 Rädda Barnen

Författare: Yvonne Sjöblom i samarbete med Isabella Lara Tedhammar och Johanna Strauss

För förslagen till åtgärder svarar Rädda Barnen

Projektledare: Karin Blomgren och Anna Frenning

Omslagsbild: Maria Ravegård

Layout: Anneli Rehnström

Rädda Barnen

107 88 Stockholm

Besöksadress: Landsvägen 39, Sundbyberg

Tel: 08- 698 90 00

www.rb.se

Tillfälligt uppbrrott – unga berättar

Om att rymma eller kastas ut hemifrån

Förord

2009 gav Rädda Barnen ut rapporten Tillfälligt uppbrott. Om ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån. Det var den första nationella kartläggningen i Sverige av hur många barn som för kortare eller längre tid lämnar sitt hem utan att ha ett ordnat alternativt boende. Det visade sig att 11 procent av det representativa urvalet av ungdomar som besvarade Rädda Barnens enkät hade sådana erfarenheter. För första gången hade vi nu belägg för att det är något som drabbar många barn och unga, ett problem som vi inte bara kan skjuta åt sidan.

De dryga 3000 ungdomarna som deltog fick besvara en rad frågor kring situationen runt uppbrottet. Samtidigt intervjuades också 16 skolkuratorer som kommit i kontakt med ungdomar som tidigt brutit upp hemifrån. Bilden var entydig: Det är barn och ungdomar som flyr från en ohållbar situation i hemmet, där konflikter och våld oftast finns med. En del barn har tvingats lämna hemmet mot sin vilja. Vare sig de rymt eller blivit utkastade går de ofta till en tillvaro av osäkerhet, ensamhet och fara. Riskerna ökar ju längre de stannar borta, och ju yngre de är när de lämnar sitt hem första gången. Rapporten visade också att det fanns många brister i samhällets stöd till dessa unga utsatta.

Det vi nu har gjort är att fördjupa den tidigare studien med en kvalitativ studie. Den är baserad på nio längre intervjuer med ungdomar som har erfarenhet av tidiga och "oorganiserade" uppbrott från sina familjer. Möt Asad, som kom hem en dag från skolan och fann att hans nyckel inte passade längre. Han var utkastad. Eller Ebyan, som var sex år när hon rymde hemifrån första gången, misshandlad och sexuellt utnyttjad. Det är upprörande berättelser om unga människor som levt i stor utsatthet, men som också besitter stor kapacitet att förändra. Men för samtliga gäller att samhällets stöd kunde varit mycket bättre.

Rapporten "Tillfälligt uppbrott. Om ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån" väckte relativt stor uppmärksamhet i media och hos politiker 2009. Trots detta ser vi på Rädda Barnen att problemen kvarstår. Fortfarande ställs alltför ofta orimligt höga krav. Unga människor tvingas avbryta sina gymnasiestudier och istället stå till arbetsmarknadens förfogande. Socialtjänsten hänvisar till vårdnadshavarens försörjningsplikt, trots att vårdnadshavaren i fråga kanske varken vill eller kan stå för kostnaden. Fortfarande möts många gånger den unge av misstro från socialtjänstens sida, när han eller hon efter en lång tid av missförhållanden i hemmet slutligen söker hjälp. Fortfarande tillämpar socialtjänsten "familjeperspektivet", som helt i enlighet med gällande lagstiftning innebär att man i första hand arbetar på att få den unge att återvända hem – även där det hade varit uppenbart att det var olämpligt om man lyssnat ordentligt på den unge. Fortfarande finns det på de flesta håll inga alternativ till traditionella familjehem eller HVB för ungdomar som kanske skulle klara sig med betydligt mindre, men dock någon tillsyn och stöd. Och fortfarande finns det stora skillnader mellan olika kommuner när det gäller det förebyggande arbetet och det tidiga, lättillgängliga stödet, som kan "stämna i bäcken".

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter har alla barn rätt till social trygghet, utbildning och utveckling. De har också rätt att bli lyssnade till och deras åsikt ska tillmätas betydelse.

Rädda Barnen lyfte frågan om barn som saknar ett tryggt hem att gå till första gången redan 1992. Då handlade en stor del av diskussionen om huruvida det var riktigt att kalla dessa barn gatubarn eller inte. Vi vet nu att dessa barn finns, oavsett vad vi väljer att kalla dem. De är många, och vi vet också genom den här studien ganska mycket om hur de har det, och även vilket stöd de skulle behöva. Vi uppmanar nu politiker på alla nivåer att skyndsamt vidta åtgärder och följa Rädda Barnens rekommendationer, som återfinns i början av vår rapport.

Rädda Barnen tackar de ungdomar som delat med sig av sina erfarenheter och därigenom möjliggjort den här rapporten.

Elisabeth Dahlin
Generalsekreterare
Rädda Barnen

Innehållsförteckning

Sammanfattande kommentarer och förslag till åtgärder.....	9
Inledning.....	13
Syfte och frågeställningar	15
Sammanfattning av tidigare forskning	17
Några teoretiska utgångspunkter	19
Presentation av de unga som medverkat i studien	21
Röster om uppbrottet.....	25
Två fallbeskrivningar.....	37
De ungas position i förhållande till vuxenvärlden	45
Sammanfattning av resultatet	47
Diskussion.....	49
Bilaga 1: Så här är studien gjord	51
Bilaga 2: Tidigare forskning.....	55
Referenser.....	59

Sammanfattande kommentarer och förslag till åtgärder

Rapporten "Tillfälligt uppbrott – ungas berättelser" är en uppföljning av kartläggningen "Tillfälligt uppbrott. Om ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån" som gavs ut av Rädda Barnen 2009. Den var den första rikstäckande svenska undersökningen av problemet med barn och unga som bryter upp från hemmet.

Enligt ungdomarna själva är problem i hemmet och bråk med föräldrarna den vanligaste orsaken till uppbrottet. FN:s konvention om barnets rättigheter slår fast att föräldrarna har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling, men att samhället har ansvar för att ge föräldrarna stöd i sitt föräldraskap och att gripa in när deras förmåga att sörja för barnet är otillräcklig. När samhället vidtar åtgärder ska barnets bästa alltid komma i främsta rummet.

I slutet av Rapporten "Tillfälligt uppbrott" listade Rädda Barnen ett antal förslag till åtgärder som vi skulle vilja att samhället vidtog. Sedan dess har det blivit lag på att det ska finnas "tillgång till" - vad det nu betyder - inte bara skolsköterska och skolläkare utan även skolkuratorer och skolpsykologer i alla skolor. Men de flesta av våra förslag står sig i princip fortfarande. Vissa kommuner har kanske hörsammat några av förslagen, men på det stora hela ser problemet likadant ut. Vi fortsätter därför lyfta fram de unga vuxna som trillar mellan stolarna i gällande lagstiftning, och där lagstiftaren med ett handgrepp skulle kunna ge dessa unga en betydligt starkare ställning genom att klargöra socialtjänstens skyldighet att bistå.

Enligt Barnkonventionen upphör barndomen vid 18 års ålder, och enligt svensk lag blir man myndig. För att tillförsäkra ungdomar en möjlighet att slutföra sina gymnasiestudier har föräldrar enligt föräldrabalken ett förlängt försörjningsansvar till dess att ungdomen fyller 21 år, vid pågående studier. För de ungdomar som inte kan bo kvar hemma får tillämpningen av lagen dock orimliga konsekvenser. Dessa ungdomar kan behöva bo kvar i ett hem där de utsätts för våld och övergrepp alternativt tvingas avsluta sina studier och stå till arbetsmarknadens förfogande. Vi menar att det är en absurd situation för de unga som måste ta strid för att få möjlighet att genomföra dessa studier som är så grundläggande för framtiden i ett samhälle som vårt.

Kommunerna behöver också fortfarande stimuleras att hitta nya arbetsformer, så att man når ungdomar som vanligen inte vill ha kontakt med socialtjänsten, och som behöver stöd för att överbrygga sin misstro. Det kan handla om att starta särskilda "mjuka" och inbjudande öppenvårdsenheter, med möjlighet att knyta kontakt med socialsekreterare som kan agera ombud/lots/stödperson i mötet med olika samhällsinstanser. Det kan vidare handla om att formera nätverk av personer inom till exempel elevhälsan, ungdomsmottagningar och uppsökande socialtjänst som enligt uppgjorda rutiner kan fånga upp ungdomarna och agera som sådana stödpersoner.

Socialtjänsten underskattar många gånger de konfliktfyllda och svåra orsaker som ligger till grund för uppbrottet. Det behöver därför finnas regelverk som talar om att socialtjänsten alltid ska fråga om det förekommit fysiskt eller psykiskt våld

eller annan försummelse i mötet med unga som rymt eller kastats ut hemifrån. Det är vår erfarenhet att dessa unga ofta varit utsatta för våld under flera år. Ungdomen själv inser inte alltid vikten av att ta upp problematiken, eller har svårt att prata om det med utomstående. Då förblir våldet förblir osynligt, och insatserna kan bli felanpassade eller otillräckliga. Socialtjänstens företrädare måste därför aktivt fråga efter detta för att tillfullo förstå allvaret i situationen.

På Rädda Barnen ställer vi oss frågande till hur väl de insatser som socialtjänsten vanligtvis har att erbjuda ungdomar som bryter upp hemifrån, i till exempel jourhem, familjehem eller olika former att stödboenden, stämmer överens med ungdomens egna önskemål. På grund av praktiska och andra omständigheter är det vanligt förekommande att ungdomen placeras långt ifrån den egna närmiljön vilket försvårar kontinuitet vad gäller skolgång och stöd från det egna nätverket. Ungdomar kan då uppfatta en placering via socialtjänstens försorg som en definitiv och drastisk åtgärd som får negativa konsekvenser för ungdomens fortsatta relation till såväl sin ursprungsfamilj som övrigt nätverk. Rädda Barnens erfarenhet är att stödet till ungdomen i syfte att på sikt kunna försonas med sin familj, utan att detta nödvändigtvis innebär en återflytt till hemmet, ofta uteblir. Ungdomen utlämnas ofta till att själv hantera känslor i form av ensamhet, skuld och rädsla som kan infinna sig efter att han blivit skild från sin familj. Detta glapp mellan socialtjänstens föreslagna insatser och ungdomars behov kan komma att påverka ungdomars vilja att söka och ta emot stöd från socialtjänsten. Det handlar kanske mer om att tänka i nya banor än att alltid lägga ut så mycket mer pengar – framför allt inte om man ser det i ett längre perspektiv.

Rädda Barnen har varit med och tagit fram en modell för kartläggning, som vi menar fungerar och ger en så tydlig bild som möjligt av omfattningen av problemet. Vi föreslår därför att regeringen ger i uppdrag åt t.ex. socialstyrelsen att göra årliga kartläggningar av förekomsten av tidigare uppbrott hemifrån och vilka konsekvenser dessa får för barn och unga.

1. Rädda Barnen uppmanar regering och riksdag att förbättra samhällets förebyggande arbete och lättillgängliga stöd:

- Inför en garantinivå för förebyggande arbete och tidigt, lättillgängligt stöd i socialtjänstlagen. Alla kommuner/stadsdelar ska själva eller i samarbete med andra erbjuda: familjecentral, ungdomsmottagning, uppsökande socialtjänst, krissamtal för barn som upplevt våld, och stödgrupper för barn som lever i särskilt utsatta situationer.

2. Rädda Barnen uppmanar regeringen att förbättra samhällets riktade stöd till barn och unga som tvingas till uppbrott från hemmet:

- Utred hur man kan stärka barnrättsperspektivet i förhållande till det rådande familjeperspektivet i socialtjänstens arbete med denna grupp barn och unga.
- Utred hur lagstiftning och praxis behöver ändras för att ungdomar mellan 18 och 21 år ska garanteras en möjlighet att slutföra sina gymnasiestudier trots ett tidigt uppbrott från hemmet.

- Se över hur lagstiftning och praxis kan ändras för att tillförsäkra att socialtjänsten alltid utreder bakomliggande orsaker, såsom fysiskt/psykiskt våld eller försummelse i mötet med barn och ungdomar som rymt eller kastats ut hemifrån.
- Ge i uppdrag åt t.ex. socialstyrelsen att göra årliga kartläggningar av förekomsten och situationen för barn och unga som rymmer eller kastas ut hemifrån.
- Ge socialtjänstens skyldigheter och ansvar för vad som händer de ungdomar som "tillåts vara på rymmen" under längre perioder. Utred om det behövs skärpta möjligheter att utdöma skadestånd eller liknande i de fall socialtjänsten underlåtit sitt ansvar.

3. Rädda Barnen uppmanar kommunerna att:

- Införa en garantinivå för förebyggande arbete och tidigt, lättillgängligt stöd redan nu. Det är inte nödvändigt att vänta på en ändring av socialtjänstlagen.
- Skapa flera olika boendelösningar, som passar barn med olika stödbehov, allt från eget boende, ungdomskollektiv och gruppboende, till stödboende, inackorderingar och familjehem.
- Inte ge upp när en ung person som rymt eller kastats ut hemifrån tackar nej till en föreslagen åtgärd, utan följa upp och försöka hitta lösningar så länge som missförhållandena kvarstår.

Inledning

I den här studien undersöks ungas egna upplevelser och erfarenheter av uppbrott i form av att de rymmer och/eller blir utkastade hemifrån¹. Det är en fråga som fått allt mer uppmärksamhet både i forskningen och i det sociala arbetet. Tidigare forskning har visat att det som leder till uppbrott hemifrån ofta är en problemfylld uppväxt med konflikter i hemmet mellan ungdomar och föräldrar. Det kan få till följd att ungdomar drabbas av tillfällig hemlöshet och kan komma att föra ett riskfyllt och kringflackande liv utan fast bostad och försörjning under längre eller kortare tid. Trots denna kunskap kan vuxna kring unga fortfarande ha uppfattningen att sådana uppbrott kan "höra till" ett normalt ungdomsliv. Att det handlar om att unga söker en äventyrlig utmaning som en del av deras frigörelse från föräldrarna. Men även om vi nu vet att majoriteten av de unga som bryter upp hemifrån gör det på grund av allvarliga konflikter i hemmiljön saknas det kunskap om hur de unga själva uppfattar relationsproblemen och konflikterna med föräldrar och andra familjemedlemmar. Vi har hittills saknat specifik och fördjupad kunskap om hur familjekonflikterna påverkar de unga i deras handlingar och val i samband med ofrivilliga och tidiga uppbrott hemifrån.

För att läsaren snabbt ska kunna hitta de ungas egna berättelser har vi placerat redogörelsen för metodiken och även en noggrannare redogörelse för tidigare forskning i bilagorna sist i rapporten.

1. Underlaget till föreliggande rapport har tagits fram i samarbete med Isabella Lara Tedhammar & Johanna Strauss. Delar av det har också publicerats som en C-uppsats vid Socialhögskolan-Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet, år 2010 med titeln "Röster om tidiga uppbrott hemifrån – nio ungdomars erfarenheter av att rymma och kastas ut från sina hem".

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka hur ungdomar som själva har erfarenhet av att ha rymt och/eller kastats ut hemifrån ser på och förstår upprottet hemifrån. Syftet är också att undersöka hur ungdomarna ser på den hjälp och det stöd som de eventuellt fått i samband med upprottet samt vilken typ av hjälp som de efterfrågar.

Frågeställningar:

- Hur resonerar några unga om sina erfarenheter av tidiga upprott i form av rymning/utkastning från hemmet?
- Hur uppfattar ungdomarna samhällets hjälp och stöd alternativt frånvaro av hjälp och stöd i samband med upprottet hemifrån?
- Vilka typer av stöd och hjälp efterfrågar ungdomarna?

Definitioner av begrepp

Definition av *att rymma och eller kastas ut hemifrån* bygger på den som används i tidigare forskning² och är alltså att ungdomen ska ha tillbringat minst ett dygn hemifrån, antingen utan vårdnadshavarnas tillstånd eller för att ungdomen blivit utkastad av vårdnadshavarna.

Definition av *hem* är den plats där ungdomen för närvarande tillsammans med sin familj bor och lever på³. Men hemmet är inte bara en plats att vistas på utan en plats som också kännetecknas känslomässiga värden så som trygghet och tillhörighet. Dessa värden påverkar ungdomens grundläggande stabilitet och förankring samt identitet och självbild⁴.

När begreppet *hjälp* förekommer i texten menas personer (socionomer, socialsekreterare, psykologer, boendestödjare, kontaktpersoner, lärare, med flera) som ungdomarna själva uttryckt har varit mer eller mindre viktiga för dem. Det kan även vara personer som de kommit i kontakt med som inte tillhör någon yrkesgrupp och som jobbar ideellt.

2. Sjöblom & Högdin, 2009; Sjöblom 2002; Stein 1999

3. Jones, (1995)

4. Andersson & Swärd, 2007

Sammanfattning av tidigare forskning

Tidigare forskning visar att de flesta ungdomar som rymmer hemifrån rymmer från något. Det är många gånger en konfliktfyllt och problematisk hemmiljö som orsakar uppbrottet. Hot om våld, psykisk och fysisk misshandel, övergrepp och missbruk nämns som några avgörande faktorer. Ju fler gånger ungdomen rymmer, desto allvarligare är problemet.

Många ungdomar i den tidigare forskningen stannar endast hemifrån i något dygn medan det för andra varar under längre perioder. Under tiden hemifrån bor ungdomarna framförallt hos kompisar, men också hos släktingar. Flera blir även tvungna att sova på gatan eller hos tillfälliga kontakter och det är dessa ungdomar som beskrivs som de mest utsatta för risker som våld och sexuella övergrepp vid tiden hemifrån. Det finns också de ungdomar som begår brott eller andra kriminella handlingar för att försörja sig under tiden hemifrån samt de som riskerar att hamna eller hamnar i ett missbruk av något slag.

Ungdomarna i flera av studierna beskriver tiden för uppbrottet som ensamt och obehagligt och många vet inte vart de ska vända sig för att få hjälp. Flera upplever också att de inte blir lyssnade på av de professionella hjälpare som finns och kritik riktas mot det rådande familjeperspektiv inom socialtjänsten där strategin så långt som möjligt går ut på att ungdomen ska komma tillbaka till hemmet. Detta är även något som socialtjänsten själva uttrycker att de arbetar efter trots att kritiker menar att det sker på bekostnad av ett ungdomsperspektiv. Ungdomen osynliggörs i processen och dennes historier tillmäts inte lika stort värde som föräldrarnas.

Forskningen visade vidare att rymning och/eller utkastning hemifrån drabbar drygt 11 procent av Sveriges gymnasieungdomar. Dessutom är det rimligt att anta att de ungdomar som har det svårast inte befann sig i skolan vid tillfället för den enkätundersökning som studien bygger på. Trots detta blir andelen ungdomar med sådana erfarenheter i Sverige så hög som 11 procent, mer än var tionde ungdom.

Några teoretiska utgångspunkter

Den förlängda ungdomstiden

I FN:s barnkonvention definieras barn som ”varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller barnet” (Artikel 1). Däremot finns det ingen bestämd definition över vad som definierar ungdomar. Det vanligaste sättet att definiera ungdom skulle i den kontext vi lever i utgå från individens ålder⁵.

När man i diskussioner om ungdomar talar om den förlängda ungdomstiden så menar man att allt fler ungdomar befinner sig i en slags mellanställning mellan att vara barn och vuxen. Detta har att göra med en ökning av skillnaden mellan den fysiska och sociala mognaden och att ungdomstiden blivit mer varierad och osäker för unga. Att utbilda sig, etablera sig på arbetsmarknaden, bli sambo och till sist bli förälder är delar av den vanliga vuxenblivandeprocessen. Att ungdomar bor kvar allt längre i föräldrahemmet beror på en allt längre utbildningstid och senare etablering på bostadsmarknaden. En konsekvens av detta blir att unga blir beroende av sina föräldrar, både när det gäller bostad och försörjning men även när det gäller känslomässigt stöd. Ungdomars flyttningsmönster hemifrån har också förändrats och karaktäriseras numera av att ungdomen inte längre flyttar ut en gång för alla, utan flyttar ut för att sedan flytta tillbaka⁶.

Socialtjänsten och familjeperspektivet

Enligt föräldrabalken har barnets vårdnadshavare underhållsskyldighet tills dess att barnet fyllt 18 år eller 21 år om barnet fortfarande går på gymnasiet (FB 7:1). Med underhållsskyldighet menas att det är barnets vårdnadshavare som ska svara för mat, kläder, husrum och annan försörjning som rör barnet.

Den svenska socialtjänsten har ett uttalat familjeperspektiv när det gäller insatser för barn under 18 år. Det finns olika förklaringar till vad som menas med ett familjeperspektiv. Sjöblom (2002) urskiljer att två synsätt är vägledande i det sociala arbetet med att skydda barn som far illa. Den ena synsättet är behovsorienterat och framhåller att barn som far illa i sin ursprungliga familj ska förflyttas till en ny familj. Det andra synsättet är relationsorienterat och sätter ett arbete med familjen som en enhet i fokus, även i de fall familjen kan anses brista. I detta synsätt är vikten av bandet mellan den ursprungliga familjen och barnet centralt. Här är fokus att den ursprungliga familjen genom stöd ska bli en fungerande enhet igen. Om detta inte fungerar ses omplacering av barnet som en sista utväg. Den familj som barnet omplaceras hos ska då ses som ett komplement till den ursprungliga familjen och kontakten mellan den och barnet ses som väldigt viktig.

5. Sjöblom, 2002

6. Sjöblom, 2002

Kritik som har förts fram mot det relationsorienterade familjeperspektivet handlar om att fokus förflyttas från barnet och den unga som individ till förmån för familjen. Detta kan i sin tur leda till att barnet eller den unga får en passiv position i förhållande till föräldrarna och att de osynliggörs trots att det är barnet och den unga som artikulerar att de har ett problem. Barns och ungas passiva roll har enligt kritiken också lett till att de inte fått komma till tals eller att deras utsago tillskrivits mindre värde än föräldrarnas⁷.

7. Sjöblom 2002

Presentation av de unga som medverkat i studien

I beskrivningen av de medverkande ungdomarnas levnadsförhållanden och i resultatredovisningen har detaljer i informationen förändrats så att de ungas anonymitet har behållits men utan att innebörden i deras berättelser och erfarenheter har förändrats.

Asad, 17 år föddes i ett utomeuropeiskt land. Asad berättade att han kom till Sverige som tolvåring utan sina föräldrar men i sällskap av sina syskon. När det äldsta syskonet, som också var Asads vårdnadshavare, gifte sig för två år sedan var inte Asad och hans andra syskon längre välkomna att bo kvar i hemmet. Asad kom hem från skolan för att upptäcka att han inte kom in i lägenheten – låset var utbytt. Han och hans syskon är sedan dess inneboende hos en bekant. Asad går just nu i gymnasiet. Han har sporadisk kontakt med sin före detta vårdnadshavare samt med föräldrarna i hemlandet.

Bartek, 19 år är född i ett europeiskt land. Han kom till Sverige som tolvåring efter att ha bott hos sina morföräldrar. Hans mamma flyttade till Sverige några år tidigare. Bartek förlorade sin biologiska pappa som femåring och har sedan han kom till Sverige levt med sin mamma, sina halvsyskon och sin styvpappa. Bartek beskriver sin styvpappa som en tyrann som kontrollerar, slår och hotar. Bartek berättar att hans mamma är kontrollerad av styvpappan, men att också hon har slagit Bartek. Bartek har både blivit utslängd och rymt hemifrån flera gånger. Första gången han rymde var han 16 år och den senaste gången var två veckor tillbaka från tillfället för intervjun. I dagsläget väntar Bartek på att få flytta in i en egen lägenhet vilket kan bli möjligt tack vare att en släkting till Bartek går med på att stå på kontraktet. Bartek går i gymnasiet och arbetar även extra för att ha råd att försörja sig och betala hyran.

Calle, 20 år föddes i en småstad i Sverige. Hans föräldrar separerade när han var liten och Calle bodde till en början tillsammans med sin pappa. När han var 16 år blev han utslängd därifrån och han flyttade då till sin mamma och syster som bor i en svensk storstad. När Calle och hans mamma inte bor ihop fungerar deras relation väldigt bra, men när de bodde tillsammans bråkade de väldigt ofta vilket flera gånger resulterade i att hon slängde ut honom. Sista gången Calle blev utkastad var för två år sedan. I dagsläget bor Calle i en lägenhet han har fått hyra i andra hand. Calle har gått ut nian och har sedan dess varit arbetslös med undantag för kortare anställningar som exempelvis telefonförsäljare.

Diana, 17 år går på gymnasiet och är född i Sverige. Hennes föräldrar är skilda och hon bor med sin pappa. Diana vill inte bo hos sin mamma eftersom hon och hennes mamma bråkar väldigt mycket, bråk som vid ett flertal gånger har slutat med att Diana blivit utslängd hemifrån. Relationen med pappan är inte heller helt problemfri. Det har hänt att han vid några tillfällen slagit Diana. Diana har ett flertal gånger det senaste året lämnat sitt hem för att sova hos en kompis när

det varit bråkigt hemma. Efter en incident när Dianas pappa blev arg och slog henne tyckte hon att hon fått nog, rymde hemifrån och sov hos sin kompis i tio nätter. Hon fick inte komma till sin mamma eftersom mamman hade "sin lediga dag". Detta var senaste gången hon rymde hemifrån. Diana har idag flyttat hem och bor tillsammans med sin pappa igen.

Ebyan, 17 år. Hennes familj kom till Sverige från ett utomeuropeiskt land. Ebyans mamma och pappa separerade när hon var liten och hon har sedan dess bott med sin mamma och ett flertal syskon. Ebyan var sex år gammal när hon rymde hemifrån första gången. Hon har blivit både fysisk och psykisk misshandlad i sitt hem. Hon har även blivit utsatt för sexuella övergrepp av en släkting, något som familjen valde att tysta ner. Nu bor hon i ett jourboende och väntar på att få flytta till en fosterfamilj. Hon har sporadisk kontakt med sin mamma och sina syskon.

Farnaz, 19 år föddes i ett utomeuropeiskt land och kom med hela sin familj till Sverige. Hon bodde tidigare tillsammans med sin mamma, pappa och ett flertal syskon. Det har gått två år sedan Farnaz lämnade sitt hem. Detta gjorde hon därför att hon levde under strikt kontroll och var utsatt för både psykisk och fysisk misshandel. Farnaz har under tiden hemifrån bott i ett skyddat boende, då hon sedan uppbrottet varit väldigt utsatt och jagad av sin familj. Hon har för tre månader sedan fått flytta till en egen träningslägenhet. Farnaz går i gymnasiet.

Gabbi, 18 år går sista året på gymnasiet. Hon är född och uppväxt i Sverige. Hennes föräldrar är från Sverige respektive ett utomeuropeiskt land. Efter det att Gabbis mamma gick bort för ett antal år sedan har Gabbi fått ta ett stort ansvar hemma. Hon har tvingats ta hand om sina småsyskon, städa och tvätta och har inte hunnit med sitt skolarbete. Hennes relation med sin pappa har sedan mammans bortgång varit fylld av konflikter angående plikter och krav. Hon har blivit utsatt för både psykisk och fysisk misshandel hemma. Tre till fyra gånger har Gabbi rymt hemifrån för att sedan återvända. Gabbi bor i dagsläget hos en bekant och har gjort det sedan sitt senaste uppbrott hemifrån för cirka tre månader sedan. Enligt Gabbi själv tänker hon inte flytta hem igen.

Helena, 18 år går sista året på gymnasiet. Helena är född och uppvuxen i Sverige. Hennes föräldrar är invandrade från utomeuropeiska länder. Helena har sedan hon var 15 år och blev utkastad för första gången pendlat mellan att bo hos kompisar, sin pojkvän och hemma. Hemmiljön har präglats av återkommande konflikter, psykisk och fysisk misshandel. Sedan en tid tillbaka bor hon på ett skyddat boende. Innan Helena för några månader sen rymde hemifrån för, enligt henne, sista gången bodde hon tillsammans med sin mamma, pappa och sina syskon.

Ina, 24 år är född i Sverige men hennes syskon, mamma och pappa är invandrade från ett annat europeiskt land. Ina har inte bott stadigt hemma sedan hon var 13 år. Hon berättar att hon, när hon bodde hemma, ständigt var rädd för att göra något fel och därigenom göra sin pappa arg. Hemmiljön var präglad av svåra konflikter och hot om våld. Detta resulterade till slut i att hon rymde hemifrån. Ina sökte sig efter det till kretsar där narkotika och våld var en återkommande del av vardagen. Hon har bott på behandlingshem för sina missbruksproblem. Ina berättar att hon levt ett relativt stadigt liv de senaste fyra-fem åren. Idag har Ina, enligt henne själv, en sporadisk men fungerande kontakt med sina föräldrar. Ina är idag student.

Översikt över de unga som intervjuats

Namn	Ålder	Kön	Rymt eller blivit utslängd	Fokusgrupp eller enskild intervju
Asad	17	Kille	Utslängd	Enskild intervju
Bartek	19	Kille	Båda	Enskild intervju
Calle	20	Kille	Utslängd	Enskild intervju
Diana	17	Tjej	Båda	Enskild intervju
Ebyan	17	Tjej	Rymt	Fokusgrupp
Farnaz	19	Tjej	Rymt	Fokusgrupp
Gabbi	18	Tjej	Båda	Fokusgrupp
Helena	18	Tjej	Båda	Fokusgrupp
Ina	24	Tjej	Båda	Fokusgrupp

Röster om uppbrottet

Hemmiljön

De unga uppger många olika anledningar till att de rymt eller blivit utkastade från sina hem. Ofta är det fler orsaker som i kombination och över en längre tid lett till uppbrotten. Hemmen präglas i de flesta fall av konflikter men även av hot om våld samt psykiska och fysiska övergrepp. De fysiska övergreppen består av våld i de flesta respondenters utsagor men även sexuella övergrepp nämns under intervjuerna.

Konflikter

De unga kommer alla från hemmiljöer där konflikter varit en ständig del av vardagen. Asad är den enda som säger att konflikterna inte var "så farliga". Uppbrottet hade enligt honom en kulturell förklaring. Han menar att det i hans kultur är så att syskon inte längre har en plats i hemmet när en man, i hans fall hans storebror, och kvinna gifter sig och att det var därför de bytte låsen i ytterdörren. Alla de andra unga nämner svåra konflikter som ett vanligt inslag i hemmiljön. Gabbi har de senaste fyra åren bott med sin pappa och sina syskon. Hon berättar att konflikter har varit en ständig del av vardagen:

Alltså som jag har räknat, så har det alltid varit konflikter. Ända sen dom här fyra åren så har det alltid varit ett litet bråk varje dag. Från måndag till söndag, varje vecka. Alltså varje vecka. Det är bara minsta lilla, typ om han ser att jag inte städat – värsta bråket. – Gabbi

De unga berättar om "små" konflikter som växer och blir "stora". Ina berättar att konflikter var en stor del av hennes vardag:

... man tassade på tår hela tiden för att liksom inte göra något litet misstag, hur mänskligt det än är så är det lika bra att låta bli för att om det inte är mig han skäller på så är det mamma och det finns liksom inget slut, det handlar inte om fem minuters-utbrott utan det handlar om nånting som bara eskalerar och så blir det större och större och det kan pågå i ett dygn eller två liksom. – Ina

Ina har i denna miljö upplevt att hon har en lägre status än sina vuxna föräldrar:

Och just den här situationen, att det är en frustration över att man är ungdom eller man är ett barn eller... och man har ingen makt. Man har ingenting. – Ina

Våld

Våld och fysisk misshandel är hos en majoritet av de unga en stark orsak till att de valt att lämna sitt hem. Asad är den enda respondenten som inte vittnar om våld i hemmet. Vilken eller vilka familjemedlemmar som slår varierar i de ungas

berättelser. I vissa fall är det pappan eller styvpappan, i andra fall är det mamman, bägge föräldrarna eller äldre syskon. Diana har vid flera tillfällen blivit slagen av sin pappa. Hon berättar att “när saker inte passar honom, då använder han våld”:

Jag fick gå till skolan... med rivsår i ansiktet, blåa märken runt halsen. Han tvingade mig att säga att jag ... hade ramlat eller gjort något sånt där. – Diana

Bartek har många års erfarenhet av att bli misshandlad:

Min styvpappa, han kom in till mitt rum så han bara slog mig. Han har slagit mig sen jag var liten. – Bartek

Två av de unga som vittnar om fysisk misshandel i hemmet vill i anslutning till det poängtera att de själva inte är helt oskyldiga. Diana säger att hon blir väldigt “kaxig” när hon blir arg, och påpekar flera gånger att hon är medveten om det och har bett sina föräldrar om ursäkt. Gabbi berättar att hon blivit slagen sedan hon var liten men att hon sedan hon blivit äldre “tagit ställning” och sagt ifrån när hon tycker att hennes pappa gör fel. Hon berättar att de har samma temperament och att det blev ett “helveteskrig” hemma när hon började säga ifrån. Dock påpekar båda tjejerna att föräldrarna borde vara förebilder och veta bättre än de för att de är vuxna.

Även i hem där fysisk misshandel förekommer sällan eller aldrig upplever flera respondenter att det finns ett hot om våld. Det kan till exempel vara en pappa som höjer handen utan att slå, men även vara mindre tydligt uttalat och bestå mer av en känsla av att våldet hänger i luften.

Psykisk misshandel

I många av de ungas berättelser är också psykisk misshandel och trakasserier av olika slag en vanlig företeelse. Gemensamt för alla de som berättat att de varit med om fysisk misshandel är att de även blivit utsatta för psykisk misshandel. Den psykiska misshandeln består enligt de unga ofta av ”elaka ord” som de menar att föräldrarna säger med avsikt för att såra dem. Ibland handlar den psykiska misshandeln om att någon eller båda föräldrarna ignorerar den unga och väljer att på olika sätt utestänga honom eller henne från familjens gemenskap.

Några av de unga säger att den psykiska misshandeln är värre än den fysiska. Helena beskriver den fysiska misshandeln som ett ärr som hon kan se läka ihop, medan den psykiska misshandeln är ett osynligt ärr som aldrig läker. Ebyan talar också om den psykiska misshandeln som ett ärr och väljer att beskriva det så här:

Smäll till mig 100 gånger, hugg mig, slå mig med kedjor, jag bryr mig inte. Det går bort. Men om du misshandlar någon psykiskt så blir det ett ärr. Alltså det blir ett ärr för hela livet. Det går inte bort. Och om man blir... psykiskt misshandlad av familjen, så är man det för hela livet. – Ebyan

Helena beskriver vidare hur påtaglig och närvarande den psykiska misshandeln blir när man lämnat sitt hem:

Jag kan ligga i min säng även fast jag inte ens bor i närheten av mitt gamla hus. Jag kan känna att dom är där. Och jag kan se deras blickar, jag kan se vad dom tänkte... alltså, man hör allting. Det är nästan farligt att vara alldeles

för ensam när man har gått hemifrån. För att man, man blir inlåst med sina egna tankar. – Helena

Ebyan, Farnaz och Helena berättar att den psykiska misshandeln påverkar deras självbild och präglar relationer med andra människor, även senare i livet:

Men ändå så är det, man rymmer för olika anledningar, man kan rymma för... sexuella övergrepp, från en misshandel, från tjafs i familjen, från att mamma pratar om pappan. Det var det min mamma gjorde i min situation. Hon satt och pratade om min pappa och vad var det... att pappa inte ville ha mig, pappa sa... pappa sa hit, att jag var, jag var hordotter och hit och dit. Och nu... det hände... mamma sa sådana där ord när jag var 6 år gammal och nu har det förföljt mig hela livet. Jag känner såhär med ett förhållande, 'ja, men den här personen vill inte ha mig för jag är en horunge'. – Ebyan

En vanlig företeelse bland de unga är att de hotas, främst av föräldrar eller styvföräldrar om att skickas tillbaka till sina hemländer. Under en konflikt säger Barteks styvpappa att han ska skicka tillbaka honom till hemlandet om han pratar med socialen. Ebyan blev skickad till föräldrarnas hemland under en period när hon var sju år gammal. Hon berättar att hon var väldigt utsatt där. Hon blev slagen, både av lärarna i skolan och hos mammans släktingar där hon bodde, dessutom talade hon inte språket särskilt bra. Hennes mormor gav henne pengar så att hon skulle rymma till pappans släktingar istället. När Ebyan berättade för sin mamma att hon blivit slagen fick hon höra att det var hennes eget fel.

Ina är ett annat exempel, även hon blev skickad till sina föräldrars hemland under en period. Hon talade inte alls språket från början men lärde sig en del när hon fick följa med sina kusiner till skolan. I det andra landet kunde Ina låtsas att hon var någon annan, någon som inte alls hade problem hemma, och Ina berättar att det var befriande. Ina visste dock från början att hon skulle vara i landet en period för att sedan få återvända hem.

Hedersproblematik

Tre av de unga i studien använder begreppet heder och berättar att heder har spelat en stor roll i deras hemmiljöer och familjesammanhang. Hur de uppför sig är inte bara familjens utan hela släktens angelägenhet. Helena berättar:

Alltså du är gift med hela släkten, så är det, så enkelt är det. Alla vet vem du är. Alla meddelar din mamma vart du är, alla meddelar vad du gör. Hur du ser ut, vad dom tycker och det påverkar familjen för dom vill visa sig ett gott rykte. – Helena

Farnaz berättar att det var svårt för henne att ha kontakt med de människor som försökt hjälpa henne eftersom hon inte kunde prata med någon utanför skolan. När hon kom hem togs hennes telefon ifrån henne. Farnaz berättar att hon bytte namn på alla killar i hennes telefonbok så att de fick tjejnamn istället. Helena berättar att hon haft sex extra mobiltelefoner för att kunna byta när familjemedlemmar beslagtagit en av dem. När Ebyan blev våldtagen av en släkting valde familjen att tysta ned det. Ebyan fick av en annan släkting höra att familjen skulle splittras om det kom ut och att det, om det skulle ske, skulle vara helt och hållet hennes fel.

Tidigare kontakt med socialtjänsten

Något som är gemensamt för Ina, Ebyan, Farnaz, Helena, Gabbi och Bartek är att deras familjer varit ovilliga att kontakta socialtjänsterna i deras respektive kommuner, trots uppenbara problem i hemmet. De unga har också fått höra, huvudsakligen från sina föräldrar men även från andra ungdomar i liknande situationer, att det inte är någon idé att kontakta socialtjänsten för att de ändå inte kommer hjälpa eller tro på ungdomarnas historier om hur det är hemma. En vanlig uppfattning som de fick höra var att det som händer efter ett möte med socialtjänsten är att familjen splittras och barnen tas ifrån föräldrarna. I Inas familj fanns en motvillighet att söka hjälp hos socialtjänsten då Inas pappa ansåg att de, om de gick till socialtjänsten, skulle medverka till den enligt honom kollektiva föreställningen om att invandrare från hans land lever på bidrag och är alkoholister.

Uppbrottet

Hur gamla de unga var vid sitt första uppbrott hemifrån skiljer sig åt. Ebyan var bara sex år när hon bestämde sig för att rymma med pengarna hon fått för att köpa mjölk. Hon berättar om hur det gick till när hon samma dag återvände hem:

Ebyan: ... så cyklade jag tillbaka och när jag är tillbaka vid gården, så letar alla på gården efter mig. När jag kommer dit och min mamma ser på mig, kadabash, det var, du vet, när jag var liten det var verkligen stryk, det var verkligen stryk med föremål. Hon hade en tjock träslev...

Ebyan: ... tack. En tjock träslev, så hon slog mig mitt på gården. Drog mig uppför trapporna, slog mig i toaletten, hon tar alltid mig till toaletten, slog mig. Satte på vad heter det nu igen, kranen med kallt vatten och bara (gestikulerar hur mamman sprutar vatten över henne), slår till och höll i mig, slår till... det var då jag rymde första gången.

Alla de unga, utom Asad, har erfarenhet av flera uppbrott hemifrån. Ibland har de inte kunnat skilja på om de blivit utkastade eller rymt. Ina berättar:

... det var ett bråk där dom började liksom, jag tror att jag sa 'nämen jag skiter i det här nu, jag drar' och liksom 'jag behöver inte er, jag behöver inte det här, jag förtjänar inte det här'. Varpå dom, min mamma började packa mina väskor åt mig, liksom. Jag vet inte om tanken var då att jag skulle försöka streta emot på något sätt eller nånting, men. Det ledde i alla fall till att jag gick därifrån med två Ikea-kassar med grejer. – Ina

Vissa har erfarenheter av rymning från tidig ålder, medan andra har blivit utkastade hemifrån sedan de i tonåren börjat ifrågasätta föräldrarnas uppfostringsmetoder. Respondenterna har, när de rymt, både smugit ut och stormat iväg. Gemensamt för alla utom Asad är att de rymt eller blivit utslängda vid upprepade tillfällen för att sedan återvända hem.

Tiden hemifrån

Det som de unga svarade mest varierat på var hur tiden hemifrån vid tiden för uppbrottet eller uppbrotten sett ut. För några av ungdomarna fanns det alltid någonstans att bo tillfälligt men för några fanns det ingen självklar tillflyktsplats. Bartek nämnde rädsla och ensamhet för att beskriva hur han kände sig när han blev utslängd:

Man känner sig ensam då man blir rädd själv, man vet inte vart man ska ta vägen... – Bartek

På frågan om hur man mår när man har rymt beskriver Gabbi sin första natt hemifrån såhär:

Jag satte mig bara på en bänk, typ. Bara satt där och tänkte och försökte rensa mina tankar. Så jag satt liksom en hel natt bara på en bänk... och tänkte. Det är i alla fall ensamt och man mår inte bra alls. – Gabbi

Boende

Hur ungdomarna har löst sitt boende vid tiden för uppbrottet varierar. Lösningen beskriver ungdomarna som beroende på hur länge man är ifrån hemmet, om det är sommar eller vinter och om man överhuvudtaget planerat att återvända hem eller inte. Helena vittnar om skolans betydelse under uppbrottet hemifrån. I skolan kände hon sig trygg, och Helena berättar att hon försökte stanna där så länge som möjligt under dagarna. Skolan har också för både Helena, Ebyan och Farnaz varit en plats där de fått utlopp för sina känslor i form av gråt, vredesutbrott och samtal med till exempel kuratorer. De har dock inte kunnat stanna i skolan under natten, utan har mestadels bott hos kompisar. Genomgående berättar de unga att det inte är optimalt att bo hos andra utan att det är en nödlösning i väntan på hjälp att få en egen plats att bo på.

Om en kompis ger dig ett glas med vatten idag, förvänta dig inte att den ska ge dig det imorgon. Och det är samma sak när man sover över, man tänker ikväll ska jag sova på den här soffan, men imorgon kan jag inte sova på den här soffan. – Ebyan

Även fast man har vänner som man har sovit hos 100 gånger så känns det ju påträngande när man är hemlös och komma dit till deras familj och äta av deras mat och sådär. – Calle

Helena, Calle, Gabbi och Ina berättar att de ibland inte haft någon vän att bo hos, och att de då tvingats sova ute eller ”på gatan”:

Mm, tiden går väldigt sakta om man ska vara ute en natt. – Ina

Risker under tiden hemifrån

De unga vittnar alla om riskerna man utsätter sig för när man tvingas lämna sitt hem. Helena berättar om människorna som är ute på gatorna om nätterna:

Alltså först ser man inte folket som är ute... sen ser man kvinnor som sover ute liksom på perrongerna alltså, man ser en värld som man egentligen inte har velat se, även om man vet att den är där. – Helena

Calle och Ina hamnade bägge två i kretsar där narkotika fanns med i bilden och började bägge två att bruka droger. Calle berättar:

Man mådde ju inte speciellt bra så det var ju inte direkt så att man tänkte såhär 'nej, vad droger är dåligt'. Man tänkte bara 'åh vad skönt att slippa verkligheten ett tag' liksom. – Calle

Gabbi vittnar om att det är lätt att hamna i dåligt sällskap, för att man behöver människor omkring en:

Alltså det kan ju hända till exempel att man att man går med i typ en grupp som inte har bra rykte liksom, men man vill följa dom ändå. Så kan det hända att dom gör grejer som det finns lag på att man inte får göra, till exempel som att stjäla eller som göra grejer som inte är tillåtet. – Gabbi

Bartek berättar att han hamnat i sällskap med "dåliga grabbar" och att man gör dåliga saker, som till exempel att råna människor om man "hänger med dom" samtidigt som man saknar pengar och någonstans att bo.

Betydelsen av syskon

Många av de unga nämner syskonen som den största anledningen till att inte vilja lämna sitt hem. En stor del av de unga berättar också att de valt att återvända hem för att få träffa sina syskon igen och inte svika dem. Vissa säger att de är oroliga för att deras syskon ska behöva gå igenom samma sak som de har gjort och att de hade velat finnas där för att skydda dem mot deras föräldrar och andra risker i hemmiljön.

Jag är till och med rädd att mina småsyskon ska gå igenom samma sak. Jag tror att dom kommer gå igenom samma sak... som mig. – Bartek

Andra anger att saknaden och längtan efter sina syskon har varit så stor att de, trots att de rymt hemifrån valt att återvända hem för att inte tappa kontakten eller närheten till dem.

Jag ville verkligen inte förlora deras kärlek bara: 'nej men du stack hemifrån, du stack ifrån mig'. Jag måste ändå gå till honom och visa jag älskar honom, jag tycker om honom... Att jag fortfarande tillhör familjen på något sätt. – Ebyan

Flera av de unga upplever att föräldrarna manipulerar och på olika sätt försöker distansera syskonen från dem.

Min pappa har gjort så att mina syskon har tagit avstånd från mig. Jag ville ändå bara gå hem för att bara för att träffa mina syskon. – Gabbi

Även Farnaz har erfarenhet av detta:

Farnaz: Mm, som tillexempel min mamma sa till min lillebror som var fem ... då var han fyra år, hon bara 'Farnaz hatar dig hon vill inte ha dig längre, hon har flyttat till en svensk familj'. Så fort jag ringde honom, han bara, 'åh du har lämnat mig jag vill inte snacka med dig, snacka inte med mig längre' och då la han på.

Moderatorn: Mm

Farnaz: Och hon visste att han var den enda i familjen, den enda som tyckte om mig. Den enda som jag...Ja. Han var den enda som jag levde för alltså.

Ambivalens i förhållande till föräldrarna

De unga i fokusgrupperna berättar mycket om den ambivalens de känner inför sina föräldrar och sin hemmiljö under tiden hemifrån. De berättar att de saknar sina föräldrar, samtidigt som de vet att det inte står ut med att det inte är bra hemma. Ebyan berättar:

Som hon sa: den här linjen mellan kärlek och hat – den är ganska tunn. Och när jag rymde hemifrån... och sov över hos vänner och allt, så kände jag, det här är inte min plats, jag saknar hatkärleken, jag saknar att dom slår mig. Man ser det när man... man, när man är uppväxt i en familj där man blir misshandlad. Av någon man... man ska bli älskad av, så ser man bara det som kärlek, man ser inte det som misshandel. Och det är när man är liten och håller på... hjärnan håller på att utvecklas. Och så kände jag, det var en period jag kände 'nej men jag kan inte, jag kan inte, jag måste gå hem, jag måste'. Det, det är som en drog, när man kommer hem och så får man mer stryk känner man 'det här kan inte vara rätt, jag ska inte gråta' ... och så går man därifrån. – Ebyan

Farnaz och Helena håller med och de berättar att det är ambivalensen som gör att de återvänder hem för att rymma igen. De har en så stark önskan om att relationen till föräldrarna ska bli bra att ett enda litet kärleksfullt ord från föräldrarna, ofta förmedlat via socialsekreterarna, väcker hoppet till liv igen:

Alltså även hur länge du... hur länge du än har varit borta hemifrån så hoppas du fortfarande på att dom ska ringa och säga 'ja förlåt för allt, jag saknar dig, kom tillbaka.' – Farnaz

Hur uppfattar ungdomarna samhällets hjälp och stöd alternativt frånvaro av hjälp och stöd i samband med uppbrottet?

Vems ansvar?

När vi ställer frågan om vems ansvar det är att hjälpa ungdomar i en sådan här situation får vi blandade svar. En av ungdomarna säger att det är föräldrarna som har ansvaret att hjälpa. Några vet inte vem de tycker ska vara ansvarig. Någon svarar att alla som ser att ungdomen mår dåligt har ett ansvar att hjälpa och någon

annan säger att det är ungdomen som måste hjälpa sig själv. En majoritet av våra respondenter anser att samhället och då framförallt socialtjänsten har ansvaret att hjälpa ungdomarna.

Uppfattning om socialtjänsten

Ett genomgående tema bland de unga är att samtliga på olika sätt uttrycker en besvikelse över den hjälp de har fått eller över den hjälp som uteblivit från socialtjänsten.

Otillräcklig hjälp

Några av ungdomarna berättar att de blivit hjälpta av socialtjänsten till viss del, men att hjälpen inte varit tillräcklig eller att hjälpen borde varit utformad på ett annat sätt.

Jag har ju fått hjälp av dom, men jag har ju inte fått så bra hjälp som man önskar att man kunde få liksom. – Calle

Calle berättar vidare att han fått tillfälliga boendelösningar men att det varit på ställen som han ansett varit olämpliga platser för honom att bo på. Vid ett tillfälle säger han att det hade varit bättre för honom att bo på gatan än att behöva bo i den "barack" han berättar att han erbjudits boende i. I samband med det säger han:

Man kände ju inte sig trygg när man skulle sova, det var ju inte direkt så att man vill börja blunda... – Calle

Calle berättar vidare att han gick och la sig med kläderna på, samt att han höll i väskan i sängen av rädsla för att någon skulle ta hans saker.

Strategier

Helena och Ebyan berättar att de uppvisade en väldigt hård och kaxig attityd vid sina första möten med socialtjänsten. De förklarar att det är en försvarsmekanism som de ofta "slår på" i sådana typer av möten för att skydda sig själva. Ebyan berättar hon hellre är en gärningsman än ett offer, att hon hellre sårar socialsekreterarna än blir sårad själv. Efteråt har hon flera gånger tänkt att det inte var någon bra strategi – eftersom hon inte fått någon hjälp. Helena känner igen sig. Hon berättar att man måste vara "mjuk" för att få hjälp av socialtjänsten – mjuk och helt ärlig. Man måste orka berätta precis vad man har varit med om och uttrycka exakt vad man behöver hjälp med, annars uteblir hjälpen enligt henne. Hon berättar också att vissa av de socialsekreterare hon varit i kontakt med inte reagerat och hjälpt henne förrän hon sagt att hon tar livet av sig om de inte gör det.

... och så berättade jag allt och så sa jag 'kommer min mamma veta om det här?' och så sa hon 'nej, jag lovar'. Så sa jag, 'kommer dom där två säga till mamma?' så sa hon 'nej, jag lovar dig' säger hon. Och så åkte jag tillbaka till skolan, hon skjutsade mig tillbaka till skolan så... jag fick ett samtal, det var min mamma... 'Jag ska döda dig din hor... jag ska döda dig', sa hon. – Ebyan

Även Farnaz, Helena och Gabbi vittnar om svek som påminner om detta. De har fått löften av socialtjänstemän som sedan inte hållits och som i flera fall har fått förödande konsekvenser.

Att inte bli betrodd

Flera av de unga berättar att de upplevt att socialtjänsten inte velat lyssna på deras berättelse och heller inte velat tro på den. Helena tror att de lyssnar men inte att de förstår:

Moderator: Men varför tror ni att... att soc. inte lyssnar eller att dom inte tror på er?

Helena: Dom lyssnar. Dom är väl bara naiva. Dom tror väl att samhället ska vara mycket bättre än vad det är. Tyvärr, men det är inte så.

Att ta föräldrarnas parti

Bartek säger att socialtjänsten, trots att föräldrarna ljuger, kommer att tro på och grunda sina beslut på vad föräldrarna säger. Detta eftersom socialtjänsten enligt honom varken vill lyssna eller tro på ungdomarna:

Och dom ville inte hjälpa, det är det... dom tror inte på ungdomar. Dom tror mest på föräldrarna. – Bartek

Diana berättar att socialtjänstemännen efter ett möte sa till henne att de trodde på hennes utsaga om att hennes pappa slog henne. De sa också att de hade beslutat att inte göra något, vilket gjorde Diana besviken. De unga berättar flera exempel på hur de anser att socialtjänsten svikit dem eller gått bakom ryggen på dem och tagit parti för deras föräldrar. Helena uttrycker det så här:

Så ringde hon tillbaka till mig och sa: 'Ja, men din mamma är jättetrevlig. Jag förstår inte vad det är du pratar om!' – Helena

Farnaz har också känt sig sviken och även utpressad av socialtjänstemän:

Han bara snackade med min mamma 10 minuter, sen plötsligt säger han 'nej, jag tycker din mamma är världens gulligaste människa' sa han. 'Om det är så att du inte vill gå tillbaka hem så säger jag till din mamma var du bor'. Dom borde bara tänka på att, när man öppnar sig för dom, som tillexempel jag, jag har alltid haft svårt för att lita på vuxna... sen den här soc. som sa till mig 'ja, din mamma verkar vara en schysst person'. Vet du hur... fucking... det känns? – Farnaz

Vårdnadshavarna som försörjningsskyldiga

Flera av de unga berättar att socialtjänsten har nekat dem hjälp med hänvisning till att det är deras föräldrar som är försörjningsskyldiga. Asad som blev utslängd av sin bror berättar att han gick till socialtjänsten dagen efter för att få hjälp. Han berättar:

Dom sa att det var min bror som hade ansvaret, det var han som var min vårdnadshavare. – Asad

Helena vittnar också om detta:

Dom sa hela tiden 'nej men du ligger i kläm, för du är 18 år, du går i skolan, dina föräldrar är försörjningspliktiga. Vi kan inte stå för det här, egentligen är det dina föräldrar som ska betala för dom bor inte utomlands' – Helena

Bartek fick höra att det enda sättet för honom att få hjälp med försörjningsstöd var om han valde att avsluta sina gymnasiestudier. Först då kunde socialtjänsten hjälpa honom eftersom föräldrarna är försörjningsskyldiga tills Bartek fyller 21 år – så länge han går i gymnasiet.

Ungdomar som utnyttjar socialtjänsten

Helena, Farnaz och Ebyan berättar i sin fokusgruppsintervju att de tror att många ungdomar utnyttjar socialtjänsten och ljuger för att få hjälp med att få till exempel en bostad; ungdomar som inte är i ett verkligt behov av hjälp. Detta är något som upprör tjejerna. De säger att det förstör för dem som verkligen behöver insatserna.

Vilka typer av stöd och hjälp efterfrågar ungdomarna själva?

Samtliga av de unga har en klar bild av vad de tror skulle vara den ultimata hjälpen för en ungdom som rymt eller kastats ut från sitt hem. Flera av de unga framhåller att hjälpen måste vara individuellt utformad och att en bedömning måste göras för varje ny ungdom och situation.

Myndighetskontakt

Gabbi tycker att det borde finnas en myndighet som riktar sig specifikt till barn och ungdomar där:

Dom verkligen hjälper och stödjer och verkligen gör så att ungdomen känner såhär att 'här är jag trygg, här kan jag sitta och prata och dom för inte vidare nånting' eller 'här mår jag i alla fall bra'. – Gabbi

Ina efterfrågar någon som tar sig tid att hjälpa ungdomen i kontakten med myndigheterna, någon som medlar och hjälper till med att kommunicera mellan parterna. De enda av de unga som i dagsläget har någon kontakt med socialtjänsten är de som fått hjälp av medlare som följt med på ungdomarnas möten, informerat om vilken hjälp de haft rätt till och kommunicerat mellan socialtjänsten och ungdomarna. Detta gäller för Ebyan, Farnaz, Helena och Ina som samtliga fått sådant stöd av en av Stadsmissionens verksamheter. De andra unga har ingen kontakt med socialtjänsten i dagsläget och de uppger att anledningen till detta

är att socialtjänsten inte vill eller kan hjälpa dem. De har däremot kontakt med kuratorer på deras respektive gymnasieskolor eller ungdomsmottagningar.

Att bli sedd

Helena menar att den bästa hjälpen hade varit om någon tagit tag i hennes situation innan hon själv hade uttalat att hon var i behov av hjälp:

Den bästa hjälpen hade nog varit om... någon hade sett mig. När jag inte pratade om det själv. – Helena

Hon säger att denne någon i hennes fall skulle kunnat ha varit en lärare, en vän till familjen, en kompis mamma eller en släkting. Hon fortsätter:

En sån människa hade ryckt upp mig och bara 'nu hjälper vi dig, nu gör vi det här'. Då hade jag mått bra. – Helena

Ett eget hem

Bartek berättar att den ultimata hjälpen skulle vara en plats att bo på, där man kan skapa sig ett eget hem och ha sina saker. Ett hem där man inte behöver känna någon stress och där det är lugnt och tryggt. Även Calle talar om hur viktigt det är att få hjälp med att hitta en plats att bo på. Han svarar att ett hem är det som man framförallt vill ha för att må bra när man inte längre kan gå till sitt ursprungliga hem:

Någonstans att bo. Det är liksom grunden till en trygghet. – Calle

Ekonomiskt stöd

Asad säger att han hade behövt ekonomisk hjälp, så att han kunde betala hyra när han tvingades vara inneboende. Ina och Gabbi tar också upp att man behöver ekonomisk hjälp. Men inte endast i form av utbetalningar. Ina berättar:

Alltså det kan ju vara bra att ha en sån ekonomisk hjälp mer än bara biståndsdelen, att man får en rådgivare eller någon som liksom hjälper en att verkligen hantera ekonomi, för det är också helt främmande. Och en sån grej... att komma och söka ekonomiskt bistånd som hemlös och så säger dom såhär 'ja, vi behöver dina bankpapper från den här och den här månaden tillbaka, och så måste du redovisa det här och det här och det här'. Och man är såhär 'men herregud, jag har ryggsäck och det här är det jag har liksom. – Ina

Samtal och stöd

Ina berättar också att det inte räcker med ekonomisk hjälp och hjälp med boende. Hon berättar att man behöver mycket stöd i form av till exempel samtal under en längre tid:

Så tak över huvudet är inte bara det man behöver, det är det man behöver för stunden men det kommer mer liksom... – Ina

Samtliga unga som deltog i fokusgrupperna framhåller att man behöver hjälp med att bearbeta det man varit med om. Detta är något som Gabbi också talar om och hon väljer att förklara hur samtal hjälper:

Och kunna se sina känslor för då mår man mycket bättre istället för att man samlar så mycket inombords... – Gabbi

Viktiga personer

Flera av de unga nämner specifika personer som varit väldigt viktiga och betydelsefulla för dem. Farnaz träffade en sådan person i skolan som sedan hjälpte henne att ta sig ifrån den ohållbara situation hon då levde i. Farnaz uttrycker en stor tacksamhet mot henne:

Den kvinnan som jag snackade med var... alltså hon är en ängel måste jag få säga. – Farnaz

Diana säger att det är hennes närmaste vänner som varit det bästa stödet för henne under tiden då hon kastades ut och rymde hemifrån:

Jag kände mig tryggare, jag ville inte sitta liksom och bara prata med främmande människor. Jag behövde liksom gråta ut, prata ut, och det gör man bäst med en kompis. – Diana

Bemötande och uppföljning

Farnaz säger att det viktigaste är hur man blir bemött vid sitt första möte hos socialtjänsten:

Ett bra bemötande. Inga falska förhoppningar och alltså... jag känner såhär: den första soc. du kommer till, det är den som avgör, alltså bokstavligen avgör ditt förtroende för Socialtjänsten. – Ebyan

Helena berättar att det är väldigt viktigt att socialtjänsten inte släpper taget om ungdomarna efter att man beviljat dem en insats:

Helena: **Och därefter följer upp hur jag mår och inte bara avslutar det där.**

Moderator: **Man får inte släppa det då?**

Helena: **Precis, att dom fortfarande har kvar... även om, hur irriterande dom än är och man känner bara att man har dom up in ... ni vet.**

Ebyan: **The ass.**

Helena: **Så känns det verkligen såhär 'fan dom ger sig inte'. Det är ändå skönt att känna att dom inte ger sig.**

Två fallbeskrivningar

Bartek 19 år

Bartek är född i ett europeiskt land och kom till Sverige som 13-åring. I hemlandet bodde han hos släktingar men klarade sig själv utan någon ordentlig tillsyn. Han kom ensam till Sverige eftersom hans mamma redan bodde här. Hans pappa avled då Bartek var i förskoleåldern. Mamma har bildat ny familj i Sverige med en man från samma land och Bartek flyttade in med dem och sina två halvsyskon efter att han anlände till Sverige. Bartek beskriver sin styvpappa som en tyrann som kontrollerar hela familjen, inklusive mamman. Hon är rädd för honom och kan heller inte försvara sin son. Bartek beskriver att styvpappan har misshandlat honom sedan han kom till Sverige. Han har hotat honom och sagt att han kan komma att skickas tillbaka till hemlandet. Han har slängt ut honom hemifrån vid flera tillfällen. Bartek själv uppskattar det till 30 tillfällen och han har också rymt hemifrån vid flera tillfällen. Första gången Bartek rymde hemifrån var han 16 år och den senaste gången han rymde var två veckor innan tillfället då han intervjuades. Bartek går i gymnasiet i årskurs tre. Vid tiden för intervjun är Bartek på väg att flytta in i en lägenhet som kan få hyra i andra hand. Det är en släkting till honom som har hjälpt honom att hitta lägenheten.

Det som utlöste uppbrotten

Bartek beskriver en hemmiljö där han ständigt är utsatt för styvpappans våld, hot och misshandel. Det är situationen hemma i familjen som Bartek beskriver som den utlösande faktorn till uppbrotten hemifrån. Det var ständiga bråken och konflikterna med styvfadern som han utsattes för hemma. Han beskriver att han betraktades som en slav av styvfadern som skulle jobba för honom och laga mat och passa upp på honom. Om Bartek inte gjorde som han blev tillsagd blev han misshandlad.

”Det blev ännu värre det var då jag var 17 år och jag gick igen till Socialen, jag hade varit hemma och jag visste inte vad han ville, han vill att jag skulle laga mat åt honom, sen jag gjorde inte det, sen han kom in till mitt rum och han började slå mig, så jag börja slå tillbaks och sen, ja sen han tar en sån här kastrull, sen han kastar den på mig sen jag duckar ner, det gick rakt in i fönstret, så hela fönstret spräcktes, och sen jag gick hemifrån, sen jag bodde hos en kompis i några dagar.”

Ytterligare en utlösande orsak till konflikterna med styvfadern var att Bartek tagit illa vid sig av styvfaderns smutskastning av hans döda pappa. Bartek har inte vågat anmäla styvpappan för misshandeln eftersom han har varit rädd för att bli tillbakaskickad till sitt hemland. Men tillslut så anmälde han styvpappan för misshandeln.

”Och sen, den här gången det blev ännu värre. Socialen hade ringt dom, för att jag hade snackat med kuratorn i skolan, vi hade bråkat. Vi hade ringt till Socialen och dom ville ha ett möte med mina föräldrar.”

”Och sen dom ringde mina föräldrar och sen dom fick reda på allting, att jag berättade allting och min styvpappa han kom in till mitt rum, han bara slog mig och såhär, sen det blev värsta kalabaliken där.

Han säger, ”varför säger du grejer, varför sa du alla grejer för”, han kanske är rädd att han kommer sitta inne eller något sådant. Och sen, han sa du ska gå ut härifrån. Sen min mamma slog mig också, sen jag gick till polisen och anmälde honom för det här.”

Tiden hemifrån

De gånger som Bartek kastades ut eller rymde hemifrån bodde han hos kompisar. Han har också bott hos sin flickvän och fått mycket stöd av henne och hennes familj. Under tiden som han har bott hemifrån han har kunnat försörja sig genom en liten försäkring som tillfallit honom efter pappans död. Dessutom har han jobbar samtidigt som han gått i skolan. Bartek beskriver att det inte har varit lätt för honom att vara så beroende av kompisar för att ha någonstans att bo.

”När jag bodde med mina kompisar kändes det såhär dåligt förstår du, att jag bor hos dom, och det känns som jag skulle utnyttja dom.”

Han har också kunnat bo hos sin flickvän och i hennes familj. Hans flickväs mamma har betytt mycket och har varit en viktig person som Bartek känt stort stöd från. För honom har det känts bra att kunna bo hos flickvännen och i hennes familj då har han inte varit lika beroende av att hitta ett tillfälligt boende hos kompisar.

”Ja jag hade tur med henne och att jag kunde bo hos henne, sen att hennes mamma tar emot mig också, ja hon förstår mig, jag berättar allting så hon vet hur det är. Så hon sa till mig du kan bo här hur länge du vill, så det är ändå bra alltså att ha sitt eget liv, förstår du. Inte bo hos andra.”

För Bartek har det varit viktigt att bli mer självständig och att hitta en mer permanent lösning på sitt boende. En släkting till honom har också fungerat som ett stöd och genom honom kommer han nu kunna hyra en lägenhet i andra hand. Det är verkligen något han ser fram emot.

Stöd från socialtjänsten

Bartek har vid olika tillfällen vänt sig till socialtjänsten för att få hjälp därifrån. Men han är besviken och tycker inte att han har fått någon hjälp därifrån. Första gången som han blev utkastad hemifrån och vände sig till socialtjänsten uppmanades han att ta in på ett hotell men han förstod inte riktigt vad det innebar. Han uppfattar inte att han har fått någon egentlig hjälp av socialtjänsten.

”Nej, ingen hjälp. När jag gick dit första gången dom gav mig bara ett nummer och sen en hotellgrej jag vet inte vad det var.”

Vi andra tillfällen som han har sökt hjälp hos socialtjänsten har han fått beskedet att de inte kan hjälpa honom varken med bostad eller med försörjning. Det beskedet som han har fått är att han inte kan få någon hjälp för egen del så länge som han går i skolan. Då är hans föräldrar försörjningsskyldiga.

”Ja dom säger att dom kan inte hjälpa om du inte slutar skolan. Dom sa det att mina föräldrar försörjer mig tills jag går ut skolan och sen när jag slutar skolan då jag kan gå till dom och skriva in mig där och få såna arbetsuppgifter.”

Bartek har velat ha mer stöd av socialtjänsten. Han har fått hjälp av skolkuratoren att ta kontakt med dem. Det är framförallt praktisk hjälp han har behövt. Han uttrycker att han hade behövt hjälp med försörjning och att hitta någonstans att bo. Men han tycker inte att socialtjänsten har lyssnat på honom och hans behov. Istället har de förmedlat till honom att de inte tror på honom utan att de i första hand lyssnar på hans mamma och styvpappan även fast Bartek vet att föräldrarna undanhåller socialtjänsten information om hur det förhåller sig hemma. De vill visa upp en bild av att det är Bartek som är problemet hemma och dölja det faktum att det är bråk och konflikter i familjen och att han har blivit misshandlad.

”Dom tror inte på ungdomar, dom tror mest på föräldrarna. Mina föräldrar dom ljuger jättemycket, dom säger nej min son kan sova hur länge som helst här hemma, han har varit hemma hela tiden, och..han har fått mat och pengar och sånt va. Jag har aldrig fått någonting. Nä jag, jag har varit borta hela tiden, hemifrån. Så dom ljuger hela tiden till socialen. Dom är rädda att socialen ska ta deras barn det är det.”

Upplevelse av att inte kunna bo hemma

Bartek beskriver att han är mycket besviken på sin mamma och styvpappa. Han känner sig ensam och övergiven och tycker att han saknar någon att vända sig till och att få stöd från.

**”Ensamhet och det, man har ingen som säger till dig en vad du ska göra och ingen såhär...
Man känner sig dålig hela tiden..”.**

Bartek är också arg på sina föräldrar. Han värderar deras handling att kasta ut honom hemifrån och är fördömande mot dem. Han har svårt att förstå att föräldrar vars uppgift är att ta hand om sitt barn kan handla på ett sätt som står helt i kontrast till det. Han ställer sig den retoriska frågan: Hur kan föräldrar bry sig så lite om sitt eget barn?

”Hur kan en mamma eller pappa kasta ut dig från lägenheten eller något sånt, utan att dom bryr sig inte om vad du sover, om du har mat eller nånting. Ah, man har ilska hela tiden förstår du, och sen, ah, det är dåligt.”

Bartek vill inte ha någon kontakt med sin ursprungsfamilj. Han tänker mycket på sina syskon och undrar över hur de har det i familjen. Han är orolig över om de

kommer få samma problem med styvfadern som han själv har haft. Han tänker också på sin mamma och undrar hur hon har det. Men känslan han förmedlar är att han är besviken på sina föräldrar och att han inte tycker att de har gjort ett bra jobb i egenskap av att vara föräldrar.

”Det är det, dom har varit skitdåliga föräldrar. Det dom har gjort mot mig det är skitdåligt, det går inte att förklara vad dom har gjort.”

Att hamna i riskfyllda miljöer

Bartek är medveten om att unga kan hamna i riskfyllda situationer när man har blivit utkastad eller rymt hemifrån. Han själv har egen erfarenhet av hur snabbt han kom i kontakt med ”dåliga grabbar” som han begick brott med. Han beskriver att det är lätt hänt att man börjar begå brott för att försörja sig och hitta någonstans att bo.

**”Sen man kommer i alltså att man kanske hänger med dåliga grabbar, förstår du...
...sen man hänger med dom oftare och oftare och sen det händer grejer och så, om man inte har någonstans att bo eller pengar eller och sånt, så man kommer upp till folk och rånar dom eller nånting och sånt, förstår du.”**

Positiva aspekter med att bryta upp hemifrån

Även om Bartek beskriver många negativa aspekter av att bryta upp hemifrån så uttrycker han också att han har upplevt positiva erfarenheter i samband med sina uppbrott hemifrån. Han beskriver att det har varit positivt för honom att försöka förändra och aktivt handla för att komma bort från en negativ och stressande uppväxtmiljö. Det har inneburit att han har kommit bort från en uppväxtmiljö som fick honom att känna sig förtryckt och som om han ”satt i fängelse”. Det positiva för honom är att han känner att han har släppt greppet och tagit ett kliv från föräldrarna och den destruktiva miljö som han har växt upp i. Det gör att han känner sig bra och att han känner sig fri.

**”Det är bra. Det är som att släppa taget om något dåligt förstår du.
Du vet, man känner sig såhär eh man känner sig bra, förstår du, att man har släppt dom där, att man kommit, kommit bort från alla dåliga grejer.
Från bråk och tjafs och stress hela tiden. Och allting.
Man känner sig fri.”**

Diana 17 år

Diana går andra året på gymnasiet. Vid tiden för intervjun bor hon med sin pappa och ett syskon. Tidigare har hon bott hos mamma. Hennes föräldrar är skilda. Diana beskriver att hon har både rymt och blivit utkastad hemifrån vid ett flertal tillfällen. Mamman och hon har bråkat väldigt mycket och pappan har ett häftigt temperament vilket har lett till slagsmål och våld mellan dem.

”Jag fick gå till skolan med rivsår i ansiktet, blåa märken runt halsen. Han tvingade mig att säga att jag liksom hade ramlat eller gjort något sånt där. Liksom jag har aldrig vågat säga ifrån mot mina föräldrar, jag har alltid haft så stor respekt för dom. När jag var mindre.”

Det var i samband med ett sådant bråk som hon rymde hemifrån vid senaste tillfället och var borta i tio dagar. Första gången som Diana blev utslängd hemifrån var hon 16 år. Anledningen till det var att hon sade emot sin mamma att hon **”stod upp för sig själv”** och sa vad hon tyckte och kände. Hon upplevde att hennes mamma lade skulden på henne: **”så fort något gick sönder i lägenheten så var det mitt fel”**. Dianas upplevelse var att mamman inte orkade med att ha henne hemma.

Det som utlöste uppbroten

Diana hade flyttat hem till pappan på grund av alla bråk med mamman. Hon visste sedan tidigare att pappa har ett hett temperament och att han kunde vara hotfull och slå henne då. Diana beskriver en händelse när hon kommer hem efter skolan är trött och hungrig och att pappan då blir arg på henne och får ett utbrott och börjar slå henne.

”Då tar han upp mig igen, så slänger han mig över soffbordet och ner i soffan, liksom. Då tänker jag liksom, ”nu får det fan vara nog, nu anmäler jag”. Då ringer jag till mamma och liksom säger såhär “pappa har slagit mig, kan jag komma hem till dig?”. Å sen så “ah nej, jag har min lediga dag idag“. Då vill hon typ vara för sig själv och det där. Asså då blir jag riktigt förbannad. Liksom, hon har liksom ansvaret för mig. Och jag vill inte, jag kunde liksom inte stanna hos pappa, jag var så arg. Då kan inte jag be om ursäkt för någonting. Eller ta emot någonting. För då, liksom, det går bara överstyr när jag är sur. Då vill jag liksom hellre hålla mig undan tills jag lugnar mig. Så då stack jag hemifrån. Var borta i tio dagar.”

Tiden hemifrån

När Diana hade rymt hemifrån åkte hon till en kompis som hon tidigare har vänt sig till när hon har haft konflikter med sina föräldrar. Kompisen ordnade så att Diana fick bo hos hennes bror i hans lägenhet. Där kunde hon gömma sig så att ingen fick tag i henne. Hon ville inte att hennes mamma och pappa skulle kunna få tag på henne.

”Jag tyckte inte att dom liksom, förtjänade att veta var jag var någonstans. Det är liksom tack vare dom jag rymde hemifrån. Jag orkade verkligen inte längre. Så jag var typ deprimerad, dom ringde hela tiden. Sen så hotade

mamma med att sätta mig i en fosterfamilj. Liksom, jag kände liksom att jag verkligen ville det då. Jag ville verkligen inte hem. Liksom för jag visste att samma sak skulle hända om och om och om igen. Om jag inte skulle göra någonting.”

Stöd från socialtjänst

Under tiden som Diana höll sig hemifrån fortsatte hon att gå till skolan. Där tog hon kontakt med skolkuratoren som föreslog att Diana skulle ta kontakt med socialtjänsten. Efter att ha tänkt över sin situation bestämde sig Diana för att följa kuratorns råd. Efter ett tag så träffade hon sina föräldrar tillsammans med en socialsekreterare. Hon uppfattade att mötet där var positivt. Socialsekreteraren hade lyssnat på henne och det hon hade att berätta om varför hon hade rymt hemifrån. Diana tyckte att det var skönt att kunna möta sina föräldrar på en neutral plats där hon kunde behålla sitt lugn inför dem. Det blev inga bråk och uppträden som det brukade bli när Diana försökte tala ut med sina föräldrar. Men hon upplevde ändå kontakten med socialtjänsten som obehaglig eftersom hennes pappa inte talade öppet om det våld som han hade utsatt henne för. Enligt Diana så ljög pappan inför socialsekreteraren.

”Så får jag liksom berätta. Dom blev chockade att jag liksom varit borta så länge. Så då berättade jag vad pappa hade gjort. Då sitter han och blånekar. Exakt allting. Så jag liksom sitter där som en idiot. Det var pinsamt för mig”.

Socialsekreteraren bedömde inte att Diana behövde något stöd. Efter mötet på socialtjänsten hände ingenting. Men ärendet var registrerat och det Diana hade berättat om var dokumenterat och hon visste att hon kunde vända sig dit igen ifall det behövdes. Men efter att Diana hade rymt hemifrån och att de hade haft mötet på socialtjänsten så förändrades relationen mellan Diana och pappan. Hon flyttade hem till honom igen och han har inte tagit till våld sedan dess och Diana uppfattar att han tänker efter på ett annat sätt innan han höjer handen och börjar slå. Skulle han göra något mot henne så kommer hon att ge igen.

Upplevelse av att inte kunna bo hemma

Diana tycker att det har varit negativt för henne att hon inte har kunnat bo hemma på grund av alla konflikter med föräldrarna.

”Att man inte känner sig säker i sitt eget hem, med sin omgivning. Liksom, ett hem ska man känna sig trygg i.”

Diana har haft tur i samband med sitt uppbrott hemifrån. Hon har haft pålitliga och goda vänner omkring sig som har givit henne stöd. Hon har haft kontakt med en skolkurator som också har kunnat stötta henne. Men mest betydelsefullt har det varit för Diana att hon har fått stöd av sina kompisar. Det är de som känner henne och som vet hur hon är och hur hon reagerar. Att kunna vända sig till dem för stöd har varit det viktigaste för Diana. Det är lättare att prata med kompisar än med en vuxen som inte känner henne tycker Diana.

”Alltså jag kände det då, jag kände mig tryggare, jag ville inte sitta liksom och bara prata med främmande människor. Jag behövde liksom gråta ut, prata ut, och det gör man bäst med en kompis”.

Positiva aspekter av att bryta upp hemifrån

Efter uppbrottet hemifrån har Diana blivit sams med sin mamma och relationen till pappa fungerar också bättre. Hon tycker att föräldrarna på var sitt håll respekterar henne mer. De litar på henne och har givit henne lite friare ramar. Hon har fått ett ökat handlingsutrymme efter uppbrottet hemifrån. Det tycker Diana är positivt och hon vågar på ett annat sätt än tidigare säga vad hon tycker och tänker till föräldrarna.

”Jag mår bra. Jag har liksom fått lite mer utrymme, jag har inte samma regler liksom “var hemma klockan tolv, du får inte göra det, du får inte göra det.” Liksom, jag har liksom sagt till dom, jag ba “jag är snart 17 år ni får faktiskt liksom lita på mig. Så jag har fått lite bredare gränser, om man säger.”

De ungas position i förhållande till vuxenvärlden

Samtliga unga i denna studie berättar om hur mötet med socialtjänsten många gånger varit en besvikelse. De har upplevt att socialtjänstemännen de träffade inte lyssnat på dem och inte heller trodde på deras berättelser. Detta kan tolkas som att de unga är i en svag position i förhållande till de vuxna. Denna typ av diskriminering kommer dels av deras ålder och status som unga men också av att de ses som i ett *blivande* istället för ett *varande*. De ses inte av de vuxna som aktörer och medskapare till sin egen ungdomstid och blir därför maktlösa. Denna känsla av maktlöshet är något som Ina uttryckte att hon även upplevt i relation till sina föräldrar. Socialtjänstemännen i de ungas utsagor agerar inte i linje med att ungdomarnas historier behöver tas på allvar. De unga vittnar däremot om hur föräldrarnas inbördes motsägande utsagor blivit trodda av socialtjänstemännen. En tolkning av detta är att föräldrarnas position i förhållande till de unga också är starkare. Deras utsagor tillskrivs därför en större trovärdighet. Men även när socialtjänstemannen bedömer ungdomens historia som trovärdig är det inte säkert att det gör någon skillnad. Diana vittnar om att hon har fått höra av socialtjänstemannen att denne trodde på hennes historia om hur hon blev slagen av sin pappa, men att denne inte skulle agera – göra något åt det eller gå vidare med det. Vad socialtjänstemannen tyckte sig ha för anledning till detta är svårt att veta, men det är ett tydligt exempel på hur maktlösa utsatta unga kan vara i förhållande till vuxna – vuxna som dessutom är tillsatta för att skydda just dem.

Förståelse av hemmets betydelse i samband med uppbrott hemifrån

Hemmet är den mest centrala platsen i de ungas utsagor. Det är en plats de har ambivalenta känslor gentemot. De både avskyr hemmet och saknar det – ibland samtidigt. Hemmet får en betydelse på grund av personerna som rör sig i det, men också av händelser som utspelar sig där. När Ebyan berättar om hur hennes mamma slog henne på toaletten så lägger hon till att mamman "alltid" slog henne just på toaletten. Toaletten har således fått den symboliska betydelsen som 'platsen man blir slagen på'. Hemmet som helhet är en plats som styrs av vuxna. En stor del av de unga har blivit utkastade från sina hem och det innebär att de har nekats tillträde till deras trygga plats som samtidigt är de vuxnas arena. När socialtjänstemännen backar upp föräldrarna, genom att till exempel ta parti för dem och inte tro på ungdomarnas berättelser, så försvarar de i förlängningen hemmet som de vuxnas arena att bestämma över.

Hemmet kan också vara en plats som tillskrivs hopp. Flera av de intervjuade ungdomarna talar om att de vill ha ett nytt och ett eget hem, där de kan slippa konflikter, ha sina saker och börja ett nytt liv. Ett hem kan alltså, enligt de unga, vara en plats där samhörighet, trygghet och kärlek ryms men också en plats för svek, våld och ständiga konflikter. Några av de unga talar om skolan som en

trygg plats, en frizon som inte hemmet är, eller en ersättningsplats när ungdomen inte längre har något hem att gå till. Platser som skolan, jobbet eller en väns föräldrahem kan tillfälligt fungera som ersättningsplats för hemmet, men de unga är tydliga med att hemmet som symbol för en intim sfär inte går att ersätta helt och hållet.

Förståelse av ålderns betydelse i samband med uppbrott hemifrån

Oavsett mognad räknas individen som vuxen vid 18 års ålder. Det är först när individen blir myndig eller avslutar sina gymnasiestudier som denne kan få rätt till insatsen försörjningsstöd. Innan dess har vårdnadshavarna försörjningsansvar gentemot den unga. Helena är ett exempel på en som kommit i kläm i detta system eftersom hon tvingats vänta på att bli äldre för att kunna få den hjälp hon behöver av samhället. Den fixa åldergränsen blir styrande och socialtjänsten tar inte hänsyn till hennes behov av hjälp oavsett ålder.

Det är vidare mycket möjligt att unga som tidigt bryter upp hemifrån tvingas ta ansvar i hemmet i en väldigt tidig ålder. På så vis kan deras sociala ålder i form av mognadsgrad öka även om den biologiska åldern är densamma. Gabbi är ett exempel på det som fick, när hennes mor gick bort, ta ansvar för hem och småsyskon. Hon tvingades bli vuxen i unga år och gick därigenom miste om en bit av sin barndom samtidigt som hon kom efter i skolarbetet.

Sammanfattning av resultaten

I enlighet med resultat från tidigare forskning⁸ anger de unga som intervjuats att orsakerna till att de kastades ut eller rymde hemifrån är relaterade till deras situation hemma. Uppväxtmiljön präglas i de allra flesta fall av stora konflikter. Hot om våld och sexuella övergrepp uppges också som anledningar till varför de rymde och kastades ut hemifrån. En annan orsak till uppbrottet visade sig i vara så kallat hedersvåld som drabbar flickor med invandrarbakgrund, dessa resultat är också i likhet med tidigare forskning⁹.

Resultaten från denna studie visar liksom tidigare studier¹⁰ att ungdomarnas eget missbruk och att hamna i "dåligt sällskap" är en riskfaktor vid tiden för uppbrottet.

Det som framkommer är att de unga efterfrågar att bli respekterade, lyssnade på och betrodda i sin kontakt med socialtjänsten¹¹. De unga nämnde att de behövde hjälp i form av ekonomiskt stöd och bearbetande samtal men poängterade framförallt vikten av att få hjälp att hitta ett eget hem.

Något som inte framträder tydligt i tidigare forskning men som resultaten i denna studie visar är respondenternas önskan om att ha kvar en relation till sina syskon även om de rymt eller kastats ut hemifrån. Relationen till syskonen och ett ansvarstagande och oro för dem har även i många av de ungas berättelser varit anledningen till att man väntat med att rymma hemifrån, alternativt återvänt hem igen efter en tid.

Den negativa bild hos unga av socialtjänsten som framkom i Sjöblom (2002) upprepas också i denna studie. Svek, misstro och att inte bli lyssnad på är det som övervägande kommer fram i beskrivningarna av socialtjänsten i de ungas utsagor. Däremot är det flera som nämner en specifik person som varit extra viktig eller gett ett bra stöd vid tiden för uppbrottet. Denna person har varit allt ifrån en professionell hjälpare såsom kurator eller socialarbetare på en frivilligorganisation till en nära vän.

Majoriteten av de unga har upprepade erfarenheter av uppbrott hemifrån vilket enligt tidigare forskning visar på en större utsatthet.

8. (Högdin & Sjöblom 2009; Sjöblom 2002; Stein 1999; Tyler & Bersani 2008)

9. Sjöblom (2002)

10. Stein (1999) och Martinez (2006)

11. i likhet med Steins (1999) och Högdin & Sjöbloms (2009) resultat

Diskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur unga som själva har erfarenheter av att ha rymt och/eller kastats ut hemifrån ser på och förstår uppbrottet hemifrån. Syftet med studien har även varit att undersöka hur ungdomarna ser på den hjälp och det stöd, alternativt frånvaro av hjälp och stöd som de fått vid tiden för uppbrottet. Detta syfte har besvarats med följande frågeställningar: Hur resonerar några unga om sina erfarenheter av tidiga uppbrott i form av rymning/utkastning från hemmet? Hur uppfattar ungdomarna samhällets stöd alternativt frånvaro av stöd i samband med uppbrottet hemifrån? Vilken eller vilka typer av stöd och hjälp efterfrågar ungdomarna? Svaren på dessa frågeställningar redovisades i resultatavsnittet.

Flera av respondenterna vittnar om hur de blir utsatta för våld i sina hem. Detta kan inte uppfattas på något annat sätt än barnmisshandel – en brottslig handling enligt svensk lag. Ändå verkar socialtjänsten, enligt de ungas utsagor, inte ta ungdomarnas berättelse om vad de utsätts för i sina hem på allvar. Någon polisanmälan har inte kommit på tal gällande någon av de unga trots att barnmisshandel är ett brott. Kan det vara så att socialtjänstemännen framförallt associerar lagen till misshandel i anslutning till uppfostran och då främst av yngre barn? De ”äldre barnen”, det vill säga de unga som intervjuats i denna studie, verkar inte definieras som barn som varit utsatta för misshandel.

Vidare blir ungdomarna i vissa fall inte trodda när de söker hjälp. I andra fall blir de trodda men socialtjänsten väljer ändå att inte göra något åt ungdomens utsatta situation. Om Diana hade kommit till socialtjänsten som en vuxen kvinna och berättat att hon blir slagen i sitt hem, hade det då inte blivit tal om skyddat boende och en polisanmälan?

Det verkar saknas insatser som utgår från behoven hos ungdomar som rymt eller kastats ut. För barn och ungdomar i hedersrelaterade sammanhang finns möjlighet till skyddat boende, eftersom de uppfattas leva i en skadlig och direkt farlig miljö. Inom lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) kan barn flyttas från sin hemmiljö antingen på grund av eget självdestruktivt beteende eller på grund av en skadlig hemmiljö. Unga med denna problematik som saknar ett eget destruktivt beteende och som inte blir tillräckligt illa behandlade hemma för att det ska räcka för ett omhändertagande enligt LVU verkar således inte ha möjlighet att få tillgång till ett tryggt hem.

De ungas val att rymma hemifrån är reaktioner på konfliktfyllda och ofta våldsamma hemmiljöer. Rymningen har för många av de ungdomar vi träffat varit ett sätt att skydda sig själv från övergrepp av olika slag, vare sig det handlar om psykisk eller fysisk misshandel. De som blivit utkastade kommer i de flesta fall från liknande hemmiljöer. Gemensamt för alla är att de blivit svikna av de personer som samhället räknar med ska ta hand om och fostra de unga, det vill säga deras föräldrar eller vårdnadshavare i föräldrars ställe. Vittnesmålen från de unga belyser behoven av ett starkare skyddsnät för de unga som inte kan lita på att deras föräldrar försörjer dem eller ger dem den trygghet de behöver. De ungas uttalade behov av en trygg och lugn plats att bo på har väldigt sällan tillgodosetts. Detta har endast skett då ungdomarna fått hjälp av en utomstående vuxen som medverkat på mötena med socialtjänsten, medlat och ställt krav i ungdomens namn.

Föräldrabalken 7:1, den lag som anger föräldrarnas försörjningsplikt, uppger de unga som en anledning till varför de tror att socialtjänsten har svårt att hjälpa dem med till exempel ekonomiskt bistånd i samband med att de bryter upp hemifrån. I dagsläget kan ungdomar få rådet att hoppa av gymnasiet för att få ekonomisk hjälp av socialtjänsten när deras föräldrar inte ställer upp. Det är troligt att dessa ungdomar hamnar i ett ännu större utanförskap när de dessutom inte får möjligheten att slutföra sina gymnasiestudier. Åldersgränser får på detta sätt en utestängande effekt där administrativa rutiner och beslut blir viktigare än ungas utsatthet och faktiska behov.

De unga berättade vidare att de känner att de måste använda särskilda strategier för att få hjälp av socialtjänsten. De professionella hjälpare som möter dessa unga måste kunna se förbi den hårda attityd som ungdomarna ibland uppvisar. De måste genomskåda självbevarelsestrategin och se den utsatta och sårbara individen som i första hand har behov av hjälp och stöd. Helena och Ebyan uttryckte att även om en socialsekreterare kan vara jobbig och tjatig så är det skönt för dem att känna att personen inte ger sig, att personen verkligen kan och var till hjälp och stöd.

De unga har samtliga haft klara bilder av vad för typ av hjälp de hade behövt. Dessa unga som tidigt bryter upp hemifrån är starka individer med tydliga viljor och åsikter och de förtjänar att lyssnas på och bli betrodda. Dessa unga själva kan, i stor utsträckning, formulera vilken hjälp och vilket stöd som fungerar – och de vill förmedla det. Det de saknar är att någon lyssnar på dem.

Bilaga 1:

Så här är studien gjord

I denna studie har en kvalitativ forskningsansats använts. Inom den kvalitativa metoden har intervjuformerna fokusgrupper samt enskilda intervjuer använts.

Datainsamling, urval och bortfall

Ungdomarna som medverkar i studien har sökts genom kontakt med nyckelpersoner som kuratorer på gymnasieskolor och ungdomsmottagningar samt andra socialarbetare som träffar ungdomar som har erfarenhet av tidiga uppbrott hemifrån. Cirka 25 kuratorer och socialarbetare kontaktades. Vid den första kontakten skickades ett brev med information till dem om studien. Där efterfrågades kontakt med ungdomar, mellan 15-20 år som hade personlig erfarenhet av att ha rymt eller kastats ut från sitt hem. Åldrarna justerades sedan till 15–25 år då det ansågs värdefullt att även samla in data från äldre ungdomar som kunde berätta om sina erfarenheter även om de låg lite längre tillbaka i tiden.

De flesta av skolkuratorerna som kontaktades kände till ungdomar som de visste eller trodde hade varit med om ett uppbrott hemifrån. Men vissa av ungdomarna uttryckte att uppbrottet hemifrån var för aktuellt för dem eller att de mådde för dåligt för att vilja delta i studien. Denna svårighet att få tag på unga som ville/kunde delta i studien visar på vilken känslig och tabubelagd situation detta är att bryta upp hemifrån. Vidare kan "gatekeeping", det vill säga att professionella har för avsikt att skydda de unga och på så sätt också kontrollerar tillgången till dem ha påverkat sökandet efter ungdomar till studien (Sallnäs et.al., 2010). De flesta kuratorer som kontaktades kände igen problematiken kring ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån men många menade att de inte kunde tänka sig att ungdomarna skulle orka eller vilja ställa upp och låta sig intervjuas om sina erfarenheter, eftersom det kunde vara känsligt för dem.

Efter ett flertal kontaktförsök med nyckelpersonerna var det tio ungdomar som var villiga att delta i studien. För vissa av ungdomarna låg uppbrotten några år tillbaka i tiden, medan det för andra var det mer aktuellt. Ungdomarna blev informerade om syftet med studien och tillvägagångssättet att de skulle delta i intervjuer. I föreliggande studie presenteras nio av de tio ungdomarna som har intervjuats. En ungdom föll bort när det under intervjun framkom att han inte föll inom kriterierna för urvalet. Han hade inte en tillräckligt tydlig erfarenhet av att ha rymt eller blivit utkastad hemifrån även om han hade många andra erfarenheter som också liknade de övriga ungdomarna.

Tillvägagångssätt

Fem av ungdomarna deltog i två mindre fokusgrupper. Syftet var att på grund av det känsliga ämnet hålla grupperna så små som möjligt. Det var viktigt att ungdomarna skulle känna sig trygga och att de fanns utrymme för dem att berätta om sina erfarenheter i gruppen. Den ena gruppen bestod endast av två ungdomar samt moderatorn då den tredje ungdomen som skulle delta fick förhinder och intervjuades enskilt. Den andra gruppen bestod av tre ungdomar och en moderator.

I denna studie har strukturerade fokusgruppsintervjuer genomförts vilket innebär att moderatorn har haft en mer styrande roll när det gäller vilka ämnen som diskuteras jämfört med ostrukturerade fokusgrupper, där det i stort sett är deltagarna själva som bestämmer hur diskussionen förs och vad man väljer att diskutera.

Då de unga själva har erfarenhet av att rymma och/eller kastas ut hemifrån kan fokusgrupper vara en lämplig intervjumetod. Fokusgrupper kan upplevas mindre integritetskränkande än individuella intervjuer. Fokusgrupper lämpar sig också särskilt när man diskuterar känsliga ämnen eftersom man i en grupp som delar liknande erfarenheter kan få stöd av varandra i sina berättelser¹². Fokusgrupperna genomfördes i ett avskilt rum i en av Stadsmissionens öppna dagverksamheter för ungdomar där några av ungdomarna kände sig hemma sedan tidigare. Samtliga fokusgruppsdeltagare öppnade sig och berättade om sina erfarenheter av att rymma och kastas ut hemifrån på ett uttömmande sätt vilket innebar att metoden bedömdes vara väl avpassad för syftet med studien.

Individuella intervjuer

Det visade sig att inte alla unga kände att det skulle vara trygga nog att sitta i en grupp och diskutera sina erfarenheter av tidiga uppbrott hemifrån. Fyra av de ungdomarna som skulle kunna vara tänkbara deltagare i studien meddelade att de ville ställa upp och berätta om sina erfarenheter, men bara om det kunde ske vid en enskild intervju. Det resulterade i att dessa ungdomar kom att intervjuas enskilt. Ungdomarna fick härigenom själva vara medskapare till hur de ville berätta om sina erfarenheter vilket måste anses värdefullt i en studie vars syfte är att lyfta fram de ungas egna erfarenheter och upplevelser av svåra och händelser. En av de unga hörde av sig på dagen för den inbokade intervju och sa att han hade fått förhinder. När intervjuaren då frågade om möjligheten fanns att ses någon annan tid under dagen fick hon svaret "Jag vet inte. Är det bara du och jag?" När det stod klart för den tillfrågade ungdomen att det var möjligt att intervjuas enskilt ändrades hans tidigare tvekan till att delta i studien. Exemplet visar hur viktigt det var att vara lyhörd för de ungas önskemål och kring var och hur de kändes tryggt för dem att berätta om sina erfarenheter av uppbrott hemifrån. Det blev så att båda fokusgrupperna bestod av enbart tjejer. En flicka intervjuades enskilt. Detta berodde endast på att hon inte hade möjlighet att delta vid något av tillfällena för fokusgrupperna. De fyra pojkarna intervjuades också enskilt.

12. Wibeck (2000)

I analysen av resultaten har inga betydelsefulla skillnader mellan karaktären på berättelserna från fokusgrupperna och de enskilda intervjuerna upptäckts. Samtliga deltagare verkar således ha känt sig trygga nog efter att ha kunnat påverka formerna för intervjun för att ingående kunna berätta om sina erfarenheter vilket har lett till ett rikt empiriskt material.

Material som stimulerat till samtal

I arbetet med fokusgrupper har det tidigare visat sig¹³ vara lämpligt att använda artiklar, bilder, videofilmer och liknande för att väcka frågor och diskussion. Stimulusmaterial har använts både i samband med fokusgruppsintervjuerna och vid de enskilda intervjuerna då två kortfilmer visats. De två filmerna, som är cirka fem minuter långa, är gjorda i ett samarbete med Rädda Barnen och med ungdomar med egen erfarenhet av att ha rymt och/eller kastas ut hemifrån. Båda filmerna visade tänkbara scenarion över hur situationen kan se ut för en ungdom när man blir utslängd och när man rymmer hemifrån. Förhoppningen var att dessa filmer, som visades inledningsvis inför intervjuerna, skulle väcka tankar som kunde bidra till att samtalet kring ämnet uppbrott hemifrån kom igång. De två olika filmerna berörde samma teman: utsatthet och ensamhet i samband med uppbrott hemifrån. De bägge filmerna var gjorda av en pojke och en flicka. Olika filmer visades vid olika intervjuer beroende på deltagarnas könstillhörighet, för att de lättare skulle kunna identifiera sig med den verklighet som porträtterades i filmerna.

Intervjuguide

Frågorna i intervjuguiden formades efter de övergripande frågeställningarna i studien. Dessa intervjuguides användes som checklistor snarare än fasta frågor.

Två olika intervjuguides användes utifrån samma teman och innehåll, men med lite olika utformning beroende på intervjumetod. En av dessa var för fokusgrupperna och innehöll mer generellt riktade frågor än den andra som användes vid de enskilda intervjuerna. Temana var dock lika och samtliga frågor utgick från studiens syfte och frågeställningar.

13. Wibeck (2000)

Bilaga 2:

Tidigare forskning

Unga som rymmer hemifrån har det i U.S.A. forskats om sedan 1950-talet då rymningen främst sågs som en rebell i som revolterade både mot samhället och föräldrarna¹⁴. Senare forskning från U.S.A. och Storbritannien har däremot inriktat sig på bakomliggande orsaker till att ungdomar rymmer hemifrån. Enligt dessa studier grundar sig rymningen oftast i en flykt från en ohållbar och problemfylld hemmiljö, snarare än ett rebelliskt uppror¹⁵. I Sverige har det genomförts några få studier som fokuserar på problematiken om ungas uppbrott hemifrån¹⁶. I denna genomgång av tidigare forskning kommer studier både från USA, Storbritannien och Sverige att presenteras. Det är framförallt tre teman som kommer att belysas:

1. Beskrivning av populationen unga som rymmer/kastas ut hemifrån. Bakgrundsfaktorer och orsaker till att unga rymmer /kastas ut hemifrån.
2. Hur livet ser ut och vad som händer de unga när de är hemifrån.
3. Vilka typer av stöd och hjälp som unga får från samhällets olika hjälpinstanser.

Vem är den unga som rymmer och kastas ut?

I Stein¹⁷ och Rees och Lee¹⁸ kan vi läsa att 11 procent av alla ungdomar i Storbritannien har erfarenhet av att rymma eller kastas ut hemifrån. Högdin & Sjöbloms undersökning *Tillfälligt Uppbrott. Om ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån* från 2009 visade att samma siffra gäller även i Sverige. Studien visade vidare att flickor i högre utsträckning än pojkar varit med om ett uppbrott hemifrån samt att hälften av ungdomarna var mellan 12 och 15 år vid första uppbrottet. De ungdomar som uppgav att de varit med om ett flertal uppbrott hemifrån var också de som var mest utsatta¹⁹. Sjöbloms studie av socialtjänstens arbete med unga som bryter upp hemifrån visade att de flesta ärenden på socialkontoren som gällde ungdomars uppbrott hemifrån kom till på grund av att ungdomen rymt. Vidare framkom att de rymmande ungdomarna oftast kom från familjer som var resurssvaga i samhället²⁰. Whitbeck och Hoyt²¹ kom i sin studie fram till samma resultat, då de rymmande ungdomarna oftast kom från familjer med lägre inkomst än genomsnittsfamiljen. Stein²¹ såg däremot en starkare koppling till vissa familjekonstellationer än till ekonomiska faktorer, då det visade sig att barn till ensamstående föräldrar samt barn med en styvförälder rymde oftare än barn som bodde ihop med båda sina biologiska föräldrar. Sambandet var tydligt oavsett familjens inkomst. I studien av Högdin & Sjöblom²³ bekräftades att

14. (Whitbeck & Hoyt, 1999).

15. (a.a.).

16. Sjöblom, 2002, Högdin & Sjöblom, 2009

17. (1999)

18. (2005)

19. (a.a.)

20. (Sjöblom 2002)

21. (1999)

22. (1999)

23. (1999)

ungdomar som lever i splittrade familjer oftare är med om ett uppbrott hemifrån än ungdomar i sammanhållna familjer.

Varför hamnade den unga i den här situationen?

I Högdin & Sjöbloms²⁴ studie framkom att en stor majoritet av ungdomarna rymde på grund av konflikter i familjen. Uppbrottet kan beskrivas som en flykt från hemmet. Endast 6 procent av ungdomarna rymde av anledningar som till exempel att det var spännande eller att de sökte äventyrliga utmaningar. Inte heller i Steins²⁵ studie framkom något som tydde på att uppbrottet hemifrån skulle bero på att ungdomen sökte spänning utanför hemmet. Att konflikter i familjen var en stark bidragande faktor till att ungdomen rymde visade sig i flera studier²⁶. I Steins²⁷ studie svarade 80 procent av ungdomarna att anledningen till att de valt att rymma hemifrån var problem i hemmiljön. Problemen bestod oftast av familjekonflikter där hot om eller fysisk och/eller psykisk misshandel förekom. Detta visade sig även hos Martinez²⁸ samt i Tyler och Bersani²⁹ där ungdomen oftast var den utsatta. Sjöbloms³⁰ studie visade att flickor var mer utsatta i hemmet än pojkar, speciellt flickor med invandrarbakgrund. Konflikterna handlade om att flickorna var utsatta för olika grader av så kallat hedersrelaterat våld. Flickor lämnade också hemmet på grund av sexuella övergrepp i större utsträckning än pojkar.

En annan orsak till ungdomarnas uppbrott hemifrån var enligt Stein³¹ ungdomarnas alkohol- och drogmissbruk liksom även psykisk ohälsa. Oklart är vilken problematik som uppstod först. Å ena sidan visade studien att ungdomens drogmissbruk ledde till att ungdomen blev utkastad eller rymde hemifrån, å andra sidan var det ibland själva utkastningen eller rymningen som ledde till missbruket. I Steins³² studie upplevde en stor del av ungdomarna att de på ett eller annat sätt blivit tvingade av sina föräldrar att lämna hemmet.

I Martinez³³ studie framkom att vissa av ungdomarna hade hoppats att deras rymning skulle leda till en bättre situation hemma. De ville också genom rymningen få reda på hur deras föräldrar egentligen kände för dem. Uppbrottet blev ett sätt att testa om deras föräldrar verkligen brydde sig om dem. Ungdomarna uppgav att våld och alkoholmissbruk präglade deras hemmiljöer. De flesta av ungdomarna beskrev vidare att anledningen till att de rymde hemifrån var att hemmiljön var farlig och att situationen på gatan inte kunde tänkas vara värre än den de hade hemma. Många av ungdomarna uttryckte att rymningen ingav en känsla av att för en gångs skull ha kontroll över den egna livssituationen.

24. (2009)

25. (1999)

26. (Stein 1999; Whitbeck & Hoyt 1999; Sjöblom 2002; Slesnick 2004; Martinez 2006; Tyler & Bersani 2008).

27. (1999)

28. (2006)

29. (2008)

30. (2002)

31. (1999)

32. (1999)

33. (2006)

Slesnicks³⁴ samt Tyler och Bersanis³⁵ studier visade att föräldrarna sällan var tillräckligt omhändertagande, stöttande och kärleksfulla mot sina barn. Missbruksproblem bland vårdnadshavarna visade sig vara vanligt i både Steins³⁶ och Sjöbloms³⁷ studier.

Vad händer under upprottet hemifrån

Högdin & Sjöbloms studie från 2009 visade att de flesta ungdomarna sov hos en vän i samband med upprottet, men även att hela 25 procent av ungdomarna sov utomhus eller hos en tillfällig kontakt under tiden för upprottet. Denna siffra var densamma i Steins studie tio år tidigare. I Steins studie framkom även att ungdomar som blivit utkastade stannade borta en längre tid än ungdomar som rymt.

Ungdomarna³⁸ uttryckte att det fanns både positiva och negativa aspekter med upprottet hemifrån. I Steins³⁹ studie uttryckte ungdomarna att de fick tid att tänka och bearbeta vad de varit med om men de blev också utsatta för våld och sexuella övergrepp på gatan. De var ofta mycket ensamma, hungriga och rädda under tiden för upprottet. Var fjärde ungdom i Högdin & Sjöbloms⁴⁰ studie uppgav att de var särskilt utsatta under tiden för upprottet, vilket kan kopplas till den utsatta plats de sov på.

Whitbeck och Hoyt⁴¹ redovisade att ungdomarna i deras studie oftast fick låna pengar till sin försörjning eller fick mat av vänner vid behov. Detsamma gällde ungdomarna i Steins⁴² studie. Ungdomarna hade oftast med sig pengar när de rymde, vilket försörjde dem under kortare perioder hemifrån. Riskerna för att hamna i asocialitet var störst för ungdomarna som var borta en längre tid. Då pengarna tog slut kunde de gå över till att stjäla, sälja droger, tigga eller prostituera sig. Ungdomarna i Martinez⁴³ studie uttryckte att de blev och kände sig väldigt utsatta under tiden hemifrån. För många ungdomar i den studien var själva rymningen en impulshandling för att så snabbt som möjligt förändra en för dem upplevd ohållbar situation. Detta gjorde att deras personliga säkerhet ofta fick komma i andra hand vilket i sin tur många gånger försatte dem i farliga situationer förknippade med våld, brottslighet eller självmordsbeteenden. Ungdomarna i Slesnicks⁴⁴ studie hamnade också i en brottslig bana för att klara av att leva ett liv på rymmen. De beskrev att de stal mat och bröt sig in i olika byggnader för att hitta tak över huvudet.

Steins⁴⁵ och Martinez⁴⁶ forskning visade båda att ungdomarna oftast flyttade hem igen en tid efter upprottet.

35. (2008)

36. (1999)

37. (2002)

38. i Högdin & Sjöbloms samt Steins forskning

39. (1999)

40. (2009)

41. (1999)

42. (1999)

43. (2006)

44. (2004)

45. (1999)

46. (2006)

Vilken hjälp får de unga

Det var 40 procent av ungdomarna i Högdin & Sjöbloms⁴⁷ studie som angav att de hade haft kontakt med minst en professionell hjälpare under uppbrottet hemifrån men det framkommer inte i enkätstudien huruvida de upplevde att de faktiskt blev hjälpta eller inte.

Ungdomarna i Steins⁴⁸ studie uttryckte att de hade önskat insatser från skolans sida, till exempel högre medvetenhet hos lärarna om elevernas välbefinnande. Att bli respekterad, trodd och lyssnad på framhöll många av ungdomarna som viktigt. Detta inte bara av lärarna utan även andra professionella som socialarbetare, poliser etc. Många av ungdomarna uppgav att de inte visste om vilka organisationer och insatser som existerar, och framhöll att det är viktigt med tydlig information kring den hjälp som finns att få.

Både ungdomarna och föräldrarna i Sayfer et al.:s studie från 2004 ansåg att socialarbetarna borde lyssna till *både* ungdomens och föräldrarnas idéer om hur konflikterna i familjen borde lösas. Sayfer et al. är kritiska till familjeperspektivet i myndighetsutövande socialt arbete och framhåller att mer långsiktiga och individuella lösningar måste arbetas fram från fall till fall. Socialsekreterarna i Sjöbloms studie från 2002 framhöll att de arbetade med ett familjefokus och hade som uppgift att arbeta för *hela* familjen. De försökte därför förhålla sig neutrala gentemot föräldrarna och ungdomarna. Familjefokuseringen skedde dock på bekostnad av ett barn- eller ungdomsperspektiv. Det räckte att endast föräldrarna samtyckte till en insats för att den skulle bli aktuell. Socialsekreterarna gav även en splittrad bild av ungdomarna som rymde hemifrån. De var överens om att ungdomarna kom från konfliktfyllda hemmiljöer, men de tyckte också ofta att ungdomarna var manipulativa i sin kontakt med socialtjänsten. Socialsekreterarna kände att de behövde framhålla att de inte var en bostadsförmedling för ungdomarna, utan att problemen och konflikterna i familjerna skulle lösas genom samtal i familjerna.

47. (2009)

48. (1999)

Referenser

Litteratur

- Andersson, G. & Swärd, H. (2007). *Barn utan hem: olika perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Jones, G. (1995). *Leaving Home*. Buckingham: Open University Press.
- Martinez, R. J. Understanding runaway teens. *I Journal of Child and adolescents' psychiatric nursing*. Vol. 19 (2006): 77-88.
- Rees, G. & Lee, J. (2005). *Still Running II – Findings from the Second National Survey of Young Runaways*. London: The Children's Society.
- Safyer, A.W., Thompson S.J., Maccio E.M., Zittel-Palamara, K.M., Forehand, G. Adolescents' and parents' perceptions of runaway behavior: Problems and solutions. *Child and adolescent social work journal*. Vol. 21 (2004): 495-511.
- Sallnäs, M., Wiklund, S., Lagerlöf, H. Samhällsvårdande barn, gate-keeping och forskning. *Socialvetenskaplig tidsskrift Nr 2*. (2010): 116-133.
- Sjöblom, Y. (2002). *På väg ut: när ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån - ur socialtjänstens perspektiv*. Diss. Stockholm: Univ., 2002. Stockholm.
- Sjöblom, Y & Högdin, S. (2009). *Tillfälligt uppbrott: Om ungdomar som rymmer och kastas ut hemifrån*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Stein, M. (1999). *Still Running*. London: The Children's society
- Tyler, K. & Bersani, B. A longitudinal study of early adolescent precursors to running away. *The Journal of Early adolescence Vol. 28* (2008): 230-251.
- Wibeck, V. (2000). Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod. Lund: Studentlitteratur.
- Whitbeck, L.B. & Hoyt, D.R. (1999). *Nowhere to grow: homeless and runaway adolescents and their families*. New York, N.Y.: Aldine de Gruyer.

Elektronisk referens

- FN:s konvention om barns rättigheter - Barnkonventionen. (2009). [Elektronisk version]. Hämtad den 28 december 2010 från <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=44>
- Vetenskapsrådet. (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning [Elektronisk version]. Stockholm: Vetenskapsrådet. Hämtad den 4 oktober 2010 från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Offentligt tryck

- SFS (1949:381) Föräldrabalk
- SFS (1990:52) Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga
- SFS (2001:453) Socialtjänstlag

Rädda Barnen

Save the Children Sweden

Rädda Barnen

107 88 Stockholm

Tel: 08-698 90 00

info@rb.se

www.rb.se

www.facebook.com/raddabarnen

www.twitter.com/raddabarnen